

DIDELIS DĖKUI IR DĖKUI LABAI

DABARTINĖJE LIETUVIŲ (RAŠTO) KALBOJE

ESMINIAI ŽODŽIAI: padėkos konstrukcija, jaustukas, inversija, aktualioji sakinio skaida, tarpkalbinė komunikacija.

ANOTACIJA

Šio straipsnio objektas – padėkos konstrukcijos *dėkui, ačiū labai* ir *didelis dėkui, ačiū*. Tikslas – remiantis *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT) medžiaga, išsiaiškinti kalbamųjų padėkos raiškų santykį su *labai dėkui (ačiū), labai dėkoju, esu labai dėkingas, didelė padėka* ir *dėkoju labai, labai esu dėkingas* ar pan.; kitų kalbų žodžių tvarkos įtaką inversinėms padėkos raiškoms lietuvių kalboje. Padėkos konstrukcijos nagrinėjamos sintaksiniu–semantiniu, aktualiosios sakinio skaidos aspektu. Tyrimas parodė, kad adresantas renkasi inversinę *dėkui labai*, kai nori pabrėžti patį *dėkui* arba jo modifikatorių *labai*, panašiai kaip ir *dėkoju labai, dėkingas esu labai* atveju. Iš DLKT pavyzdžių paaiškėjo, kad *didelis, nuoširdus dėkui* linkstama vartoti tais atvejais, kai adresatas *dėkui* suvokia daiktavardiškai; (in)tranzityviniame sakinyje *didelis, nuoširdus dėkui* eina predikato argumento pozicijoje pagal *didelė, nuoširdi padėka* analogiją (*Jums tariu nuoširdžią padėką (nuoširdų dėkui), Jums tenka nuoširdi padėka (nuoširdus dėkui)*).

1. ĮVADAS. TEORINĖS PRIELAIDOS

Kalbos normos atžvilgiu lietuvių kalbos padėkos konstrukcijos¹ *dėkui (ačiū)² labai* ir *didelis dėkui (ačiū)³* vertinamos skirtingai. Pavyzdžiui, Antanė Kučinskaitė (1985: 29, dar žr. 1990: 32tt;

¹ Padėkos konstrukcijos pagal pragmatikos teoriją – performatyvai, o jie šiame straipsnyje, remiantis Egidijaus Zaikausko požiūriu (2002), suprantami plačiąja prasme.

Plačiau apie performatyvumą kaip sintetinį reiškinių, turintį gramatinių, leksinių–semantinių bei pragmatinių požymių, žr. Zaikauskas 2000, 2002 ir ten cituojamą literatūrą.

² Plg. DLKŽ_c: *dėkui* – dėkojant sakomas žodis, ačiū; *ačiū* – mandagumo žodis, sakomas reiškiant padėką, dėkui.

BLKŽ_c: *dėkui* – dėkojant sakomas žodis; *ačiū* – sakoma dėkojant.

³ Toliau kalbant apie konstrukcijas su *labai dėkui, dėkui labai, didelis dėkui* ar pan. omenyje turimos ir tapačios su *ačiū* ir atvirkščiai.

2007: 496) teigia, kad vietoj iš rusų kalbos nekūrybingai išverstų *didelis ačiū* „lietuviškiau būtų sakyti *labai ačiū*“. Danguolė Mikulėnienė, sudariusi knygėlę *Kaip nereikia kalbėti* (KNK 1991: 9, 26), mano, kad tiek *ačiū labai*, tiek *nuoširdus ačiū* yra nevertotini vertiniai, kuriuos derą keisti į *labai ačiū*, *nuoširdžiai ačiū*, *dėkui*, *labai nuoširdžiai dėkoju*. Tokios pat nuomonės laikosi ir Jonas Šukys (2003: 293; 2006: 304): iš rusų kalbos nusižiūrėtas *didelis dėkui* turįs būti taisomas ir pirmiausia anglų kalbos pavyzdžiu plintančiuose *dėkui labai* „prieveiksmis *labai* į galą nekeltnas“. Padėkos *ačiū labai* siūloma vengti⁴ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos apsvaistytuose ir Ritos Miliūnaitės sudarytuose *Kalbos patarimuose* (KP2 (S3) 2009: 43). Tapati nuomonė, kuria įprasta remtis⁵, teikiama ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK_e) konsultacijų banke⁶: pagal neutralią pažyminio ir pažymimojo žodžio tvarką junginyje (*saulėta diena*, *labai gražus*) vengtinus *dėkui labai* patariama keisti į *labai dėkui* ir (ar) *labai dėkoju*, o konstrukcija *didelis dėkui* taisytina. VLKK_e konsultacijų banke matyti ir kitokia – profesoriaus Albino Drukteinio nuomonė. Jo manymu, *ačiū labai* nėra verstinė ir vengtina konstrukcija, nes tai tipiška inversija, kai svarbesnis žodis keliamas į priekį. Taip pat ir Aleksas Girdeinis (1996: 302) yra atkreipęs dėmesį, kad daugelio peikiama *dėkui labai* žemaičiuose esanti nereta ir ausies jiems nerėžia. Tokių ir panašių pavyzdžių yra ir dabartinėje lietuvių rašto kalboje (žr. 1–2 sakinius), kurios pagrindu aiškinamasi jų vartosenos priežastys ir (ne)tinkamumas vartoti.

1) – *Gal iš tikro duokit, panėšėsiu kiek. – Ačiū, ačiū širdingai. Sakau, kad mes, laukininkai, įpratę. O tamsta, jaučiu, ne žemės knisėjas. – Iš ko jaučiat? – Iš balso. Iš ko gi daugiau?*

2) *Atskirai dėkoju Edukologijos katedros vedėjai prof. habil. dr. M. B.⁷, nenustojusiai raginti ir drąsinti, rengiant metodinį leidinį. Visiems nuoširdus ačiū. Būsiu dėkinga už pareikštas pastabas ir pasiūlymus.*

Monografijoje išsamiai lietuvių kalbos etiketo formulių semantiką ir pragmatiką išnagrinėjusi Giedrė Čepaitienė (2007, dar žr. 2014) inversinės žodžių tvarkos pavyzdžiais ne

⁴ Vengtinis – „rodo, kad vertinamasis reiškinys nėra įteisintas kaip bendrinės kalbos norma, jis vengtinas kaip jau nenorminis ir neturintis perspektyvos arba dar nenorminis, nepakankamai iširtas ir pan.“ (KP2 (S3) 2009: 9).

⁵ Žr., pavyzdžiui:

<https://www.kretinga.lt/node/10056> (žiūrėta 2018 10 20);

<http://www.santaka.info/?sidx=44556> (žiūrėta 2018 10 20).

⁶ Žr. <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/98-didelis-aciui-didelis-dekui> (žiūrėta 2018 10 20).

Dar plg.: <http://www.vlkk.lt/naujienos/pakomisiu-naujienos/kp3-sintakse-iii-dalis-apsvarstyta-antra-karta>.

„Nutarta nelaikyti klaida pasakvmu *ačiū labai* arba *dėkui labai*. Žinoma, teiktiniau yra *labai ačiū (dėkui)*, tačiau lietuvių kalbos žodžių tvarka gana laisva, aplinkybės vartojamos ir prieš, ir po pažyminio, pvz., *labai žaviusi ir žaviusi labai, labai dėkoju ir dėkoju labai*.“

⁷ Kai iliustraciniuose pavyzdžiuose asmenys įvardijami vardu ir pavarde, palikti tik jų inicialai.

kartą remiasi (pvz.: *Dėkoju joms iš visos širdies* T⁸; *Gerbiamoji! Dėkoju širdingai, kad mane apsiimate priglausti* Bit 477⁹; *Dėkoju baisiausiai, nežinau, kur be tavęs būčiau dingus* GyvK¹⁰ (Čepaitienė 2007: 184, 187; dar žr. t. p.: 188)), bet *dėkui labai* palieka be komentarų. Šiame straipsnyje remiamasi prielaida, kad tiek *dėkoju iš visos širdies / širdingai* ar pan., tiek ir 1-ame sakinyje vartojama *ačiū širdingai* yra motyvuotos konstrukcijos, pasirenkamos vartoti dėl panašių priežasčių. Einama nuo gramatinių prie pragmatinių kriterijų ir žiūrima, kas turi įtakos renkantis vartoti *dėkui labai* (ir) ar *didelis, nuoširdus dėkui*.

Taigi šio straipsnio **objektas** – padėkos raiškos *dėkui labai, didelis dėkui*. Tyrimo **tikslas** – aptarti konstrukcijų *dėkui labai, didelis dėkui* vartoseną ir jų santykį su *labai dėkui; dėkoju labai, labai dėkoju; dėkingas esu, esu dėkingas; didelė padėka* ir pan. Keliami **uždaviniai**: remiantis *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT¹¹) medžiaga, išnagrinėti inversinės žodžių tvarkos padėkos raiškas dabartinėje lietuvių rašto kalboje; palyginti jas su neutralios žodžių tvarkos pavyzdžiais; aptarti žodžių tvarkos aptariamose konstrukcijose koreliacijas vertimuose; išsiaiškinti *didelis ačiū* ir pan. vartosenos priežastis. Tai tekstynu ir vertimais paremtas tyrimas.

Tiriamoji medžiaga – 800 lietuvių kalbos sakinių iš Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre sudaryto DLKT. Tyrimui rinkti pavyzdžiai su *dėkoju, dėkingas, -a, padėka, -q, ačiū, dėkui*. Į išplėstinės paieškos laukelį įrašius vieną minėtų žodžių paeiliui atrinkti tokie, kur šie žodžiai turi būdvardžiais,rieveiksmiais, prielinksninėmis konstrukcijomis reiškiamų (atributinių, būdo) modifikatorių, pavyzdžiui, *didelė padėka, labai dėkingas, iš visos širdies dėkoju, be galo dėkui* ir pan. Tyrimui paeiliui atrinkta 120 sakinių, kur performatyvusis veiksmažodis *dėkoju* turi prepozicinių arba postpozicinių būdo modifikatorių (plg. 3–4 sakinius), 270 sakinių su *dėkui, ačiū*, 280 – su *dėkingas, -a* ir 130 sakinių su *padėka, -q*, kai jie vartojami su prepoziciniais arba postpoziciniais modifikatoriais (plg. 5–9 sakinius, dar žr. 1–2 sakinius).

3) *Brangioji Teta Džordža, be galo dėkoju už žavingą penalą.*

4) *Laikas man yra labai palankus. Dėkoju jums visiems iš visos širdies.*

5) – *Tai jeigu išbūni metus laiko abonentu, tai nuolaidos, žinai. – Mm... – Suteikia arba minučių daugiau, ar esamesų, va... – Nu ačiū, labai ačiū!*

⁸ T atitinka šiame straipsnyje vartojamą santrumpą DLKT.

⁹ Bit – Bitė-Petkevičaitė G. *Raštai* 6. Vilnius: Vaga, 1968.

¹⁰ GyvK – gyvoji kalba.

¹¹ Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt>. Didžiąją DLKT dalį sudaro publicistika (63,8 proc.), dalis tekstų yra versti iš kitų kalbų. Straipsniui pavyzdžiai iš DLKT rinkti 2018 metų rugsėjo mėn.

6) *Buda pasikvietė jį ir tarė: „Čunda, aš savo gyvenime ragavau tik du patiekalus, už kuriuos jaučiuosi nepaprastai dėkingas. Pirmą kartą tai nutiko Sudžiatoje ir padėjo man pasiekti Nušvitimą, antrą kartą – šiuose namuose“.*

7) *Užtrenkęs duris, jis sugrįžo į savo kabinetą. Rodžeris paėmė raktus. – Labai esu dėkingas už tai, ką man pasakėte, pone Bitneri. Padėkokite šio komiteto nariams. Bet man... man... man nejauku, kai turiu priimti dovanas.*

8) *Esu dėkingas pagalbininkams, įvairiu laiku dirbusiems mano padėjėjams: p. P. P., V. Š., doc. J. Ž. Nuoširdi padėka „Tėviškės žinių“ ir „Kauno apskrities“ laikraščių darbuotojams, atvėrusiems savo leidinių lapus mano siūlymams ir apmąstymams.*

9) *Knygos apipavidalinimu rūpinosi dailininkė R. P. ir teksto maketuotoja S. V. Už tai jiems reiškiu nuoširdžių padėką.*

Norint išsiaiškinti, (ar) kokią įtaką daro kitų kalbų žodžių tvarka padėkos konstrukcijose, straipsnyje remiamasi paieškos funkcija turinčio internetinio vertimų žodyno LINGUEE¹² medžiaga. LINGUEE pasirinkto žodžio (žodžių junginio) vertimai teikiami pagal pasirinktą kalbų porą, pavyzdžiui, lietuvių–anglų. Čia galima rasti žodžius minimaliame kontekste, lygiagrečiai išverstus įvairiuose tekstuose (Europos Sąjungos institucijų teisiniuose bei politiniuose tekstuose, patentų dokumentuose, bendrovių, organizacijų ir universitetų interneto svetainėse). Pavyzdžių ieškota pasirinkus tokias kalbų vertimo poras: anglų→lietuvių, vokiečių→lietuvių ir atvirkščiai¹³, ir paieškos laukelyje įrašius, pavyzdžiui, žodžius *Dankeschön*, *padėka*, *dėkui* arba konstrukciją *thank you so much*, *danke schön*, *labai dėkoju*, *labai ačiū* ir pan. Rasti vertimai su aptariamomis padėkos konstrukcijomis yra iš tokių interneto svetainių: *eur-lex.europa.eu*, *europa.eu*, *europarl.europa.eu*. Toliau remiamasi 128-iomis padėkos raiškomis, kur pagrindinis padėkos konstrukcijos dėmuo abiejose arba vienoje iš vertimo kalbų turi (būdo arba atributinių) modifikatorių. Konkrečiai kalbant, iš 128-ių pavyzdžių 36-i yra tokie, kai tas pats lietuvių kalbos sakinytis yra išverstas ir į anglų, ir į vokiečių kalbą (t. y. 18 lietuvių→anglų ir 18 lietuvių→vokiečių) (plg. 10–11 sakinius), 20 – tokių, kai tas pats lietuvių kalbos sakinytis susijęs su skirtinga vertimo kryptimi: 10 lietuvių kalbos sakinių išversta iš anglų kalbos (anglų→lietuvių) ir tie patys 10 iš lietuvių kalbos išversti į vokiečių (lietuvių→vokiečių) (t. y. anglų→lietuvių→vokiečių) (plg. 12–13 sakinius). Be jų, dar yra 14-a anglų kalbos sakinių, išverstų į lietuvių (anglų→lietuvių) ir 10 – atvirkščiai (lietuvių→anglų) (plg. 14–15 sakinius); 15-a vokiečių kalbos sakinių, išverstų į lietuvių (vokiečių→lietuvių), ir 33 – iš lietuvių į vokiečių kalbą (lietuvių→vokiečių) (plg. 16–17

¹² Prieiga internete <https://lt.linguee.com/>.

¹³ LINGUEE vertimų žodyne nėra lietuvių–rusų ir rusų–lietuvių kalbų vertimų.

sakinys). Taigi turima 15-a vokiečių→lietuvių ir 61 lietuvių→vokiečių kalbų bei 24 anglų→lietuvių ir 28 lietuvių→anglų kalbų padėkos raiškos pavyzdžių.

10) *Esu labai patenkinta Jūsų tiksliu ir konkrečiu atsakymu, taigi **labai** Jums **ačiū**.*

*I am very satisfied with your very precise and concrete answer, so **thank you very much** indeed.*

11) *Esu labai patenkinta Jūsų tiksliu ir konkrečiu atsakymu, taigi **labai** Jums **ačiū**.*

*Ich bin mit Ihrer sehr präzisen und konkreten Antwort sehr zufrieden, **haben** Sie **vielen Dank** dafür.*

12) *Mr President, **thank you very much** for these two reports – which we can evaluate as being for the new Parliament and, probably, for the current Commission still, as well as for the new Commission...*

*Gerb. pirmininke, **ačiū** jums **labai** už šiuos du pranešimus – kuriuos mes galime vertinti kaip skirtus naujam Parlamentui ir galbūt vis dar esamai Komisijai, taip pat naujai Komisijai...*

13) *Gerb. pirmininke, **ačiū** jums **labai** už šiuos du pranešimus – kuriuos mes galime vertinti kaip skirtus naujam Parlamentui ir galbūt vis dar esamai Komisijai, taip pat naujai Komisijai...*

*Herr Präsident, **ich möchte mich sehr** für diese zwei Berichte **bedanken**, die dem neuen Parlament und wahrscheinlich noch der derzeitigen und der neuen Kommission zur Evaluierung vorgelegt werden...*

14) ***Thank you so much** for being here with us.*

***Labai dėkoju**, kad buvote su mumis.*

15) *Ir **nuoširdžiai dėkoju** jam už jo rūpinimąsi.*

***I sincerely thank** him for his care.*

16) *Zunächst auch von meiner Seite **ein ganz herzliches Dankeschön** an den Berichterstatter, Klaus-Heiner Lehne, der hervorragende Arbeit geleistet hat...*

*Pirmiausia **labai dėkoju** pranešėjui K. H. Lehnui už nuostabų darbą.*

17) ***Labai ačiū**, pone Pirmininke.*

***Vielen herzlichen Dank**, Herr Präsident.*

Straipsnyje remiamasi Elizavetos Kotorovos (2013a, 2013) ir jos bei Wolfgango Gladrowo (2015, 2017) požiūriu į pagrindinį komunikacijos vienetą – šnekos aktą, kurį jie apibrėžia kaip unifikuotą šnekos elgesio modelį (ŠEM) (rus. *модель речевого поведения* (МПП), vok. *Sprachhandlungsmuster*, angl. *speech behavior pattern*). Tai struktūruotas tą patį komunikacinį

tikslą turinčių pasakymų rinkinys. Annos Wierzbickos (1972, 1985, 1987; 1991) semantinės metakalbos ir semantinių primityvų teorijos¹⁴ pagrindu autoriai teigia, kad ilokucinis ŠEM turinys ir sandara yra universalūs. Raiška atskirose kalbose (gali skirtis) skiriasi, (gali būti) lemiamą skirtingų kultūrų¹⁵. Į vieną ar kitą ŠEM įeinantys tarpusavyje susiję pasakymai sudaro sistemą – komunikacinę-pragmatinę lauką¹⁶, kurio dominantė – adresanto komunikacinis tikslas, būdingas visiems to lauko elementams¹⁷. Raiškos požiūriu lauko struktūra yra graduota: jį sudaro prototipinės (centro) ir (labiau) periferinės raiškos priemonės. Pavyzdžiui, komunikacinių-pragmatinių *pasisveikinimo* ir *padėkos* laukų raiškos prototipai rusų ir vokiečių kalbose skiriasi (*Здравствуйте!* resp. *Guten Tag! Hallo!*; *Спасибо* resp. *danke*)¹⁸. Kiekvienoje bendravimo situacijoje adresantas, atsižvelgęs į komunikacinę ŠEM tikslą, komunikacinius-pragmatinius veiksmus ir struktūrą¹⁹, iš komunikacinio-pragmatinio lauko viena ar kita kalba pasirenka labiausiai (ati)tinkantį pasakymą. Tokia ŠEM kaip šnekos akto samprata pasirodė paranki kalbėti apie galimas (LINGUEE pagrindu) lietuvių, anglų, vokiečių kalbų padėkos raiškų ir žodžių tvarkos jose koreliacijas ir (arba) skirtumus.

Adresanto pozicija, santykis su pranešimo turiniu ir su tuo, kam pranešimas skiriamas, rašto kalboje matyti iš aktualiosios sakinio skaidos²⁰ – sakinio dalių skirstymo pagal jų informacijos krūvį. Skirtingose kalbose aktualiosios sakinio skaidos raiškos priemonės gali būti tapačios ir (arba) skirtingos (pvz.: Lambrecht 1994; Holvoet 2003: 91t; Griškevičienė 2008; Vaskelienė 2015 ir ten cituojama literatūra). Jolantos Vaskelienės (2015) nuomone, pagrindiniai

¹⁴ Pagal semantinių primityvų teoriją, Anna Wierzbicka (1987: 214) padėkos šnekos aktą apibrėžia taip:

„I know that you have done something that is good for me.

I say: I feel something good towards you because of that.

I say this because I want to cause you to know what I feel towards you.

I assume that you would want to hear me say this to you“.

Plg.: „I know: you did something good for me; I feel something good towards you because of this; I say this because I want you to feel something good“ (Wierzbicka 1991: 157)

¹⁵ Apie skirtingų kultūrų įtaką lietuvių ir anglų prašymų strategijoms pasirinkti plačiau žr. Hilbig (2009); apie rusų ir vokiečių padėkos strategijas žr. Kotorova (2013); apie švedų ir lenkų, vokiečių padėkos strategijas žr. Zborowski (2005) ir ten gausiai cituojamą literatūrą.

¹⁶ „Под термином «коммуникативно-прагматическое поле» понимается соответственно взаимосвязь языковых моделей высказываний в рамках одной и той же стратегии коммуникативного действия“ (Kotorova 2013a: 60).

¹⁷ „Коммуникативно-прагматические поля соединяют инвентарь разнообразных грамматических, лексических, словообразовательных, топологических и просодических средств, служащих для выражения определённой иллокутивной цели“ (Gladrow, Kotorova 2015: 32).

¹⁸ „Одна и та же иллокутивная цель может быть в разных языках и культурах выражена разными средствами, также распределение средств по полю может зависеть от языка и культуры. В этом смысле полевая модель является удобным инструментом для сопоставительного анализа, она может обеспечить наглядные результаты“ (Kotorova 2013a: 64; dar apie tai žr. Kotorova 2013).

¹⁹ „В составе полной перформативной формулы можно выделить, как правило, четыре составляющих: компоненту Действия, компоненту Говорящего, компоненту Адресата и компоненту Повода (для совершения речевого акта). <...> Каждая из составляющих перформативной формулы может иметь сходства и различия в грамматическом оформлении в каждом из сопоставляемых языков“ (Gladrow, Kotorova 2015: 31t).

²⁰ Teorinių darbų apie aktualiąją sakinio skaidą apžvalgą žr. Vaskelienė (2015) ir ten cituojamą literatūrą.

lietuvių kalbos sakinių aktualiosios skaidos rodikliai yra neutralioji ir inversinė žodžių tvarka bei loginis kirtis. Axelis Holvoetas (2003: 91) mini tris aktualiosios skaidos raiškos priemones: intonaciją, segmentinius rodiklius (*tai*) ir žodžių tvarką. Pastarąja autorius naudojami kaip pagrindiniu rodikliu, bet pripažįsta, kad „tik dalis žodžių tvarkos reiškinių atspindi aktualiosios skaidos skirtumus“ (Holvoet 2003: 98). Be šių aktualiosios skaidos raiškos priemonių, Knudas Lambrechtas (1994: 6tt) dar kalba apie sakinio struktūros (aktyvas *vs.* pasyvas), funkcinių sakinių tipų (konstatuojamieji *resp.* klausiamieji *resp.* šaukiamieji), leksinių vienetų pasirinkimo ir jų statuso sakinyje (plg. *mano mašina sugedo; man sugedo mašina*) kriterijus.

Vytautas Ambrazas *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (DLKG 1996: 645) teigia, kad „[l]ietuvių kalbos žodžių tvarka daugiausia priklauso nuo jų sintaksinių ryšių bei prasminių santykių sakinyje ir nuo aktualiosios sakinio skaidos, nuo bendraujant kylančių poreikių išryškinti bei pabrėžti tam tikras sakinio dalis“. DLKG skiriami neutralūs ir inversiniai laisvos žodžių tvarkos modeliai. Neutraliuose laisvos žodžių tvarkos modeliuose „žodžiai išdėstomi pagal įprastinius jų vartojimo polinkius ir adresatas į tokią tvarką neverčiamas kreipti dėmesio“ (DLKG 1996: 646). Tokie žodžių tvarkos modeliai yra stilistiškai nežymėti. Pavyzdžiui, „[n]etiesioginis papildinys dažniausiai eina prieš tiesioginį“, o būdorieveiksmių ir atitinkamos reikšmės linksnių formų bei prielinksnių konstrukcijų „neutrali ir vyraujanti vieta – prieš veiksmažodį“ (DLKG 1996: 651, 653; Ambrazas 1982: 107) (žr. 18–19 sakinius; plg. 3 sakinį).

18) *Jis atleidžia marčiai visus iki šiol padarytus nemalonumus.* (cituojiama iš DLKG 1996: 651)

19) [Aš] *nuoširdžiai dėkoju šios gimnazijos direktoriui G. V. už pakvietimą.* DLKT

Inversiniai, t. y. stilistiškai žymėti, modeliai yra sąlygojami konteksto, kalbos situacijos. Inversinė yra būdo aplinkybės vieta po veiksmažodžio (*žinau gerai, pasakė aiškiai*)²¹ arba derinamojo pažyminio vieta po daiktavardžio (*tėvynė brangioji, namai pamiršti*)²² (Ambrazas 1982: 108; DLKG 1996: 653tt; Pikčilingis 2010: 192tt). „Sintaksiškai susijusios žodžių grupės dažniausiai atskiriamos tada, kai norima kuriuos nors jų žodžius pabrėžti, suteikti jiems didesnį

²¹ Plg. „Vėl kitas, kažkur girdėjęs, kad mūsų kalbai netinkąrieveiksmiai sakinio gale, reikia ar nereikia, visada sukilnojarieveiksmius prieš veiksmažodį, nors kartais ir dėl pačios sakinio sandaros, ir ypač dėl logikos kirčio tasrieveiksmis kaip tik turi būti gale. Tuo būdu kartais, ir turint gerų norų, gali būti niveliuojamas kalbos įvairumas ir lankstumas“ (Žirgulytė 1962: 10).

²² „Sudėtiniame sakinyje sukeisti pažyminio ir pažymimojo žodžio vietą, kai reikėjo, nevengė ir Jablonskis. <...> *Kalbos maišėsi su žvangesiu butelių, taurių ir stiklinių.* <...> Pasitaiko ir ne visai įprastos žodžių tvarkos. <...> *Tuomet seniesiems Europos gyventojams naujas prasidėjo gyvenimas.* <...> Jei būtų nežinoma, kad šie sakiniai yra J. Jablonskio, tur būt, kai kas šoktų jų gerinti, ypač taisyti tos „netikusios“ žodžių tvarkos“ (Žirgulytė 1962: 13t).

reikšmės krūvį, ir todėl jie atkeliami į sakinio pradžią ar nukeliami į pabaigą“ (DLKG 1996: 646; dar žr. t. p.: 653; Ambrazas 1982: 107t; Pikčilingis 2010: 191²³; Žirgulyš 1962: 14) (žr. 20–21 sakinius, plg. 7 ir 4 sakinius).

20) *Meisteris aš joks nesu.* (cituojuama iš DLKG 1996: 646)

21) *Mes gyvenam gerai.* (cituojuama iš DLKG 1996: 653)

Vieno ar kito (neutralaus ar inversinio) žodžių tvarkos modelio pasirinkimas labai priklauso nuo aktualiosios sakinio skaidos – temos ir remos. „Bendravimo požiūriu rema yra svarbiausia pasakymo dalis. <...> Dažniausiai tema pasakoma prieš remą²⁴. Rema, kurią norima pasakyti anksčiau, sakinio pradžioje, pabrėžiama ar išskiriama tam tikra intonacija arba inversine žodžių tvarka²⁵“ (DLKG 1996: 646t; dar žr. Ambrazas 1982; Vaskelienė 2015).

Remiantis A. Holvoetu (2009: 23), manytina, kad „iš dviejų situacijos dalyvių – gyvo, asmeninio agento ir jo veiksmą patiriančio negyvo patiento (*Jonas varto laikraštį*) – kalbėtojas universaliai bus linkęs tema pasirinkti agentą (kad ir dėl empatijos principo) (šis polinkis yra žinomas kaip *topicworthiness* – inherentinis temiškumas)“. Taigi pagal neutralios žodžių tvarkos ir aktualiosios sakinio skaidos koreliaciją lietuvių kalbos sakiniuose galima teigti, kad „subjektas yra nežymėtos temos sugramatinimo rezultatas, o nežymėta tema, savo ruožtu, remiasi su agentyvumu ir gyvumu susijusiu inherentiniu temiškumu“ (Holvoet 2009: 25), ir kelti prielaidą, kad pagal 21-ą sakinį (*Mes gyvenam gerai*) galima pagrįsti padėkos raiškas (=4) *dėkoju iš visos širdies*, (=1) *ačiū širdingai*, o (ne)tinkamai vartojamas (=2) *nuoširdus ačiū*, matyt, susijęs su daiktavardine (=8) *nuoširdi padėka* (žr. toliau).

Straipsnyje laikomasi nuomonės, kad rašte pasirinkta padėkos raiška gali būti paaiškinama kaip pragmatiškai motyvuota (Lambrecht 1994: 11t, 29, 41); einama nuo struktūros prie pragmatikos. Adresantas, norėdamas verbalizuoti savo komunikacines intencijas, nekuria naujų struktūrų, bet kūrybingai ir kompetentingai naudojami esančiomis toje kalboje (plg. Lambrecht 1994: 26tt, 31).

Tyrimė taikomi aprašomasis, lyginamasis, sintaksinės–semantinės analizės metodai.

²³ „[K]iekviena sakinio dalis, šiaip ar taip, turi vieną, įprastinę, tik jai būdingą vietą, kurią pakeitus, žodis įgyja tam tikrą akcentą – intonaciškai pakinta visas sakinys. Ir tat nesunku paaiškinti: mūsų akys visuomet nukryps į tą žodį, kuris pavartotas lyg ir ne savo vietoje. Vadinasi, kas šnekant išreiškiama balso pakėlimu, intonacija, rašytinėje kalboje išryškina iprastinės žodžių tvarkos pakeitimu, arba inversija“ (Pikčilingis 2010: 191).

²⁴ Tai parodė ir J. Vaskelienės (2015) pristatytas empirinis tyrimas, kur remiamasi 35 valandų trukmės įvairių tekstų įrašų medžiaga, tema eina prieš remą 77 proc. visų išanalizuotų sakinių.

²⁵ „Ištyrus įvairių stilių tekstų 26066 sakinius paaiškėjo, kad <...> 10 proc. rema eina prieš temą, 13 proc. sakinių, kuriuose pateikta vien nauja informacija, laikytini rema“ (Vaskelienė 2015: 90). „Pastarojo modelio sakiniai dažnesni meninio ir buitinio stilių, dialoginės kalbos tekstuose“ (t. p.: 97).

2. PADĖKOS SEMANTIKA

Komunikaciniu aspektu padėkos konstrukcijos – tai pasakymai, kur padėka žymima kaip mandagaus elgesio tarp komunikantų (adresanto ir adresato) modelis (strategija). Kaip, cituodama kitus autorius, rašo G. Čepaitienė (2007: 180), „padėka turi aiškų ilokucinį tikslą: pasakymu siekiama, kad adresatas suvoktų, jog adresantas vertina tai, ką adresatas yra anksčiau atlikęs“ arba dar žada atlikti, „ir už šiuos adresato veiksmus <...> jaučia dėkingumą“. Vadinasi, padėka – tai adresanto reakcija į buvusį arba būsimą adresato veiksmą (plg. Wunderlich 1976: 77, 83). Adresantas, norėdamas adresatui išreikšti savo dėkingumo jausmą – padėką²⁶, ją turi sukurti taip, kad padėkos „ištarimas padarytų kalbėtojo intenciją atpažįstamą pagal aplinkybes“ (Zaikauskas 2000: 157)²⁷. Padėka kuria ypatingą komunikacinio akto atmosferą, kuriai „būdingas ne vien mandagumas, bet ir draugiškumas, palankumas, nuoširdumas. <...> Visais atvejais, kai reiškiamas padėka, adresantas užima arba žemesnę, arba tik jam [adresatui] lygią hierarchinę poziciją“ (Čepaitienė 2007: 180t; plg. Czachur 2006: 20tt; Jakaitienė 2010: 158).

Aptardama padėkos raišką G. Čepaitienė (2007: 182) atkreipia dėmesį į padėkos esminių žodžių žodynines apibrėžtis: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (DLKŽ_e) neatspindi visos performatyviojo *dėkoti* semantinės struktūros. Veiksmažodžio *dėkoti* ir daiktavardžio *padėka* apibrėžtyse, skirtingai nei priešdėlinio *padėkoti* „pareikšti padėką, pasakyti dėkui“, nėra minima kalbėjimo sema, kuri rodo, kad dėkingumo jausmas (iš)reiškiamas kalba.

Čia svarbus tampa ir būdvardis *dėkingas*, *-a*, kuris žodynuose (DLKŽ_e, *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* (BLKŽ_e), *Lietuvių kalbos žodyne* (LKŽ_e)) teikiamas kaip „reiškiantis ar jaučiantis²⁸ padėką“, pavyzdžiui, *Jis dėkingas man už pagalbą; Iki šiol jaučiuosi jam dėkinga už patarimą* (dar žr. 6–7 sakinius). Aptariamasis būdvardis, be minėtos kalbėjimo, turi ir pozityvios jausenos semą. Adresantas turi pagrindo (tipiškai teigiamą motyvą) jaustis / būti dėkingas adresatui kaip savo pozityvios būsenos sukėlėjui (plg. Kotorova 2013: 417).

Piotras Zborowskis (2004: 159t, 2005: 53tt; plg. Kotorova 2013: 417), atsižvelgdamas į tai, kad kalbose dėkojimą reiškiantys veiksmažodžiai etimologiškai yra artimai susiję su galvojimą, mintį reiškiančiais daiktavardžiais (plg.: vok. *danken* ir *Gedanke*, angl. *thank* ir *think*, švedų *tacka* ir *tack*), teigia, jog semantinėje tokių veiksmažodžių struktūroje glūdi pozityvios

²⁶ Plg. LKŽ_e: *padėka* – dėkingumo jausmo už padarytą gerą parodymas, padėkojimas.

Plg. DLKŽ_e: *padėka* – dėkingumo reiškimas, padėkojimas.

²⁷ Plg.: „[T]he speaker influences the hearer’s mental representation of the world“ (Lambrecht 1994: 43).

²⁸ Plg. DLKŽ_e: *jausti* – 1. patirti jausmą.

BLKŽ_e: *jausti* – 1. patirti kokį jausmą, pojūtį.

Veiksmažodžio *jausti* junglumą (valentingumą) žr. Sližienė (1994: 324).

minties sema: „*kažkam dėkoti* – kažką [geromis] mintimis apdovanoti, paprasčiau, gerų minčių duoti“²⁹. Autorius (Zborowski 2004: 157), remdamasis Kazimierz Ożógo darbais (1982: 259, 1992: 51tt), kreipia dėmesį ir į tai, kad padėka ir jos raiška implikuoja ir veiksmožodžio *norėti*³⁰ semantiką. Pagal kalbos etiketą, adresantas, eksplikuodamas adresatui savo dėkingumo jausmą, pavyzdžiui, performatyviu *dėkoju*, taip pat implikuoja „noriu, kad tu žinotum, kad tau dėkoju“. Noro semą galima eksplikuoti: tada greta veiksmožodinio performatyvo vartojamas jo ilokucinę galią sušvelninantis modalinis *norėti* (*noriu / norėčiau / norisi Jums padėkoti*; plg. *trokštu nuoširdžiai padėkoti*). Pagal noro analogiją minėtina ir semantiniame padėkos lauke esanti pareigūs, kaip moralės įstatymais grįstos būtinybės, reikiamybės, sema (*turiu / privalau / reikia Jums padėkoti; turiu / turėčiau būti Jums labai dėkingas; jaučiu pareigą padėkoti*³¹ ir pan.) (pvz.: Čepaitienė 2014: 6; Kotorova 2013: 418tt; Zborowski 2005: 17tt, 85tt, 91tt, 133tt, 156tt).

Taigi remiantis tuo, kas trumpai sakyta, padėka kaip šnekos aktas – tai teigiama adresanto būseną, pereinanti (galinti pereiti³²) į teigiamą (davimo) veiksmą. Tam tikroje situacijoje adresantas visų pirma jaučia adresatui dėkingumą tam tikru teigiamu pagrindu. Norėdamas, kad adresatas tai (su)žinotų ir atsižvelgęs į tai, kas padėkos situacijoje atrodo aktualiausia, dėkingumo jausmą (širdyje³³) kiek įmanoma tiksliau „paverčia“ pozityvia mintimi³⁴ ir savo padėką tam tikra kalbine forma dovanuoja kaip atlygį³⁵ už adresato padarytą gera (t. y. atlieka kalbėjimo veiksmą) (*esu labai dėkingas; nuoširdžiai dėkoju; dėkui ar pan.*) (plg. *inter alia* Czachur 2006: 20tt; Huber

²⁹ „**Jemandem danken** – ‘jemanden mit [guten] Gedanken beschenken’, oder noch einfacher: ‘jemandem [gute] Gedanken geben’“ (Zborowski 2004: 159).

Plg. rusų kalbos veiksmožodžio *благодарить* „dėkoti“ darybą: *дарить* + *благо*, t. y. dovanoti gėrį.

³⁰ Veiksmožodžio *norėti* junglumą žr. Sližienė (1998: 20).

³¹ Plg. DLKT sakinius: ***Jaučiu malonią pareigą padėkoti*** A. M., *peržiūrėjusiam ir autorizavusiam knygos vertimą.*

Tomo redaktoriams belieka maloni pareiga padėkoti Gramatikos skyriaus seminarų dalyviams – pranešėjams ir klausytojams – už kūrybines diskusijas.

³² Plg. DLKT sakinius: *Ir tuomet taip akivaizdžiai suvokiau, kad mano gyvenimas aną tolimą naktį priklausė nuo šio vargano kuproto žmogaus, kuriam niekada neišdrįsiu padėkoti, nes neišdrįsiu priėti ir užkalbinti... Likau viena.*

Frodas paėmė buteliuką ir, šiam tvykstelėjus, vėl pamatė Galadrielę karališkai nuostabią, bet nebegrėsmingą. Hobitas nusilenkė, nerasdamas žodžių padėkoti.

To žodžio nerandu iki šiol, nors labai noriu padėkoti visiems mane prižiūrėjusiems Pasvalio gydytojams, ypač vyr. gydytojui.

³³ Plg. DLKT sakinius:

Vaikystė prie tėvų buvo laiminga, tik trumpa. Širdyje savo tėvams esu labai dėkinga. Jie mane be diržo ir rykščių išmokė darbo, sąžiningumo, meilės savo žemei, kuri mus maitino.

Jis kalbėjo labai ramiai, ir pasijutau iš visos širdies dėkinga, kad elgiasi su manimi kaip su suaugusia, be tėviškų pamokslų.

³⁴ Plg. DLKT sakinį: *Gerai, kad galima ne tik pavalgyti ir pasisotinti, bet ir paskanauti, įvertinti bei mintyse padėkoti tiems, kurie siūlo mums patikusį kasdienį stebuklą.*

³⁵ Plg. DLKT sakinius: *Kodėl gi, nedėkingas žmogau?! – sušuko senoji moteris. – Aš duodu tau tokią dovaną, o tu net nesi dėkingas! Ko gi norėtum, kad aš tau duočiau? Galiu išpildyti vieną tavo norą.*

Kaip Visuotinės Bažnyčios Ganytojas, jūsų maldų lydymas, ateinu sudėti į motiniškas Marijos rankas savo padėką ir prašymus.

2005: 8; Kotorova 2013: 417t; Searle 1976: 107; Zborowski 2004: 161tt, 2005: 52tt³⁶). Pavyzdžiui, neutralios žodžių tvarkos sakinio *Labai dėkoju A. J. už rašinį apie M. K. veiklą* (DLKT) tipiškas subjektas (numanomas vienaskaitos asmeninis įvardis *aš*) atitinka dvisluoksnę – veiksmo atlikėjo (agento [A]) ir psichinės būsenos (percipto [Pcp]) – funkciją³⁷. Adresantas, atsižvelgęs ir į tai, kas ir kaip padėkos situacijoje aktualu, iš komunikacinio–pragmatinio lauko renkasi padėkos raišką ir ja aktualizuoja dėkingumo būseną *resp.* veiksmą, plg.: *Aš [Pcp] jaučiuosi*³⁸ *dėkingas*; *Aš [Pcp] noriu padėkoti*; *Aš [Pcp_A] esu dėkingas*³⁹; *Aš [A_{Pcp}] dėkoju Jums*; *Aš [A] tariu*⁴⁰ *Jums padėką*. Tais atvejais, kai dėkojant adresantui svarbu aktualizuoti ir savo būseną, ir veiksmą, jis renkasi vartoti, pavyzdžiui, *Didžiai dėkinga dėkoju* (DLKT), ir atvirkščiai: kai tai nėra svarbu, vartoja gramatiniu požiūriu nuasmenintą *Ačiū*⁴¹. Kaip rašo Waldemaras Czachuras (2006: 20; plg. Kotorova 2013: 417), kuo daugiau adresantas iš adresato gauna, tuo stipriau turi per padėką reaguoti, t. y. adresantas turi būti ypatingai, išraiškingai mandagus⁴². Gramatiškai kalbant, tokiais atvejais adresantas kuria ir vartoja labiau žymėtas padėkos raiškas – su modifikatoriais ir (arba) inversine žodžių tvarka (*dėkoju / dėkui resp. labai dėkoju / dėkui; dėkoju / dėkui labai*) (žr. toliau).

³⁶ Plg. semantinius padėkos šnekos akto komponentus pagal Piotrą Zborowską (2005: 59):

„1. Ich weiß, dass du etwas Gutes für mich getan hast, oder:

dass du mir etwas Gutes gegeben hast.

2. Ich sage: ich fühle deswegen etwas Gutes dir gegenüber/habe gute Gedanken über dich;

3. Ich will dir das zu verstehen geben: (A) Ich will, dass du weißt, was ich dir gegenüber fühle/was ich von dir denke,

oder: (B) Ich will dir meine guten Gefühle/Gedanken geben,

4. Ich setze voraus, (A) dass du davon wissen willst. (B) dass du meine guten Gefühle/Gedanken annimmst/empfangst.“

Dar plg. 14 išnašą.

³⁷ Plačiau apie semantinių funkcijų kaip dvisluoksnių sampratą, kuria čia remiamasi, žr. Drukteinis (2009).

Plg. Sližienė (1994: 173).

³⁸ Veiksmažodžio *jaustis* valentingumą žr. Sližienė (1994: 324).

³⁹ G. Čepaitienė (2014: 2) teigia, kad „čia aktualizuojama netiesioginė reikšmė, t. y. pasakymas *esu (būsiu) dėkingas* vartojamas vietoj performatyvinio pasakymo *dėkoju* ir yra jam lygiavertis. Konstrukcija *esu (būsiu; būčiau) dėkingas (-a)* gali pakeisti veiksmažodį *dėkoju* visose pozicijose“.

⁴⁰ Veiksmažodžio *tarti* valentingumą žr. Sližienė (2004: 302).

⁴¹ Plg. Vito Labučio (1998: 137) vadinamojo benario sakinio (kaip kvazisakinio) sampratą.

⁴² „Je gewichtiger die Gabe war, desto stärker soll der Höflichkeitsgehalt der anerkennenden Reaktion qua Dank sein. Je nach Einschätzungen der Wichtigkeit des Dankesobjekts kann demnach auch der Dankesakt als eine mehr oder weniger aufwendige „Arbeit“ auf der Handlungs- und der Ausdrucksebene angesehen werden. Zumal Danken jedoch von einem reaktiven Charakter geprägt ist, erfolgt diese Arbeit unmittelbar nach dem Gebenstransfer, welches ein reales Geschehen darstellt“ (Czachur 2006: 20).

3. PADĖKOS RAIŠKA PAGAL KALBOS DALĮ

3.1. Pagal raišką lietuvių kalbos performatyvus, turinčius savo branduolį ir periferiją, Egidijus Zaikauskas (2002: 80) skirsto į A) grynuosius (klasikinius), B) mišriuosius, C) daiktavardinius, D) sutartinius (performatyvines formules) ir E) dialoginius. Kiekvienas jų turįs po keletą rūšių. Remiantis E. Zaikausko klasifikacija, šiame straipsnyje toliau nagrinėjamos padėkos raiškos atitiktų A) tipo asmenines veiksmažodžio formas (*dėkoju*), B) tipo veiksmažodinių daiktavardžių junginius (*reiškiu, tariu padėką*), C) – vieną daiktavardį (*padėka*) ir D) tipo – etiketinių funkcijų išiktukus (*dėkui, ačiū*⁴³). Autorius nemini būdvardžio performatyvų (*esu dėkingas*), kurie pagal *reiškiu padėką* analogiją, regis, galėtų būti priskiriami prie mišriųjų. G. Čepaitienė (2007: 182tt) padėkas aptaria pagal tai, ar jos žymimos performatyviojo *dėkoti* formomis, jaustukais ar be performatyviojo veiksmažodžio, t. y. konstrukcijomis su daiktavardžiu (*padėka*) arba būdvardžiu (*dėkingas, -a*).

Šiame straipsnyje padėkos konstrukcijos aptariamoms pagal esminio žodžio kalbos dalį⁴⁴. Visų pirma kalbama apie tokias, kur sakinio predikatinį centrą sudaro esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens *dėkoti* forma⁴⁵, paskui – apie būdvardžio *dėkingas, -a* predikatyvus su esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens veiksmažodžio formomis (*esu dėkingas*). Vėliau nagrinėjama padėka, reiškiamą daiktavardžiu *padėka* su modifikatoriais (*nuoširdi padėka; reiškiu nuoširdžių padėką*). Galiausiai aptiriamos padėkos su *dėkui*.

Pagal valentingumą padėkos esminiai žodžiai yra trivalenčiai, t. y. savo reikšmės pagrindu atveriantys tris laisvas vietas, kurias, be subjekto vardininko arba kilmininko (*aš esu dėkingas; nuoširdi mano padėka*), sakinyje užima beneficento (adresato) naudininkas ir motyvo (kaip veiksmo arba būsenos pamato, pagrindo) prielinksnio *už* su galininku konstrukcija arba šalutinis sakinio dėmuo (Sližienė 1994: 173). Bendraudamas adresantas padėkos raišką kaip tam tikrą

⁴³ Žodžių *ačiū, dėkui* priskirtis kalbos dalims skiriasi. Juozas Pikčilingis lietuvių kalbos gramatikose nekaitomus *ačiū, dėkui* laiko jaustukais, kurie „sintaksiškai dažniausiai traktuojami ne kaip viena ar kita sakinio dalis, o tik kaip jos (arba viso sakinio) pakaitalas“ (LKG 1971: 728t, DLKG 1996: 464). Tapačios nuomonės laikosi ir Adelė Valeckienė (1998: 200) *Funkcinėje lietuvių kalbos gramatikoje*. *Ačiū, dėkui* kaip jaustukai teikiami ir DLKŽ_e, BLKŽ_e. Kalbamieji žodžiai LKŽ_e yra su *interj.* pažyma, apimančia ir jaustukus, ir išiktukus. Išiktukais *ačiū, dėkui* vadina E. Zaikauskas (2002). O Juozas Pabrėža (2017: 99) žemaičių *ačiū, dėkui* priskiria prieveiksmažodžiams (plg. Ulvydas 1955: 28, 1957: 135t; cituojama iš Ulvydas 2000: 176t, 223).

⁴⁴ Plg. „Lietuvių kalboje padėkų pagrindą sudaro veiksmažodis *dėkoti*, iš jo sudaryti būdvardžiai, daiktavardžiai ir jaustukai *dėkui, ačiū*“ (Jakaitienė 2010: 159).

⁴⁵ „Patogiausia priemonė eksplicitiškai išreikšti ilokucinę jėgą, kad būtų išvengta klaidingo pasakymo ilokucinio tikslo interpretavimo, – pasakymas su performatyviuoju veiksmažodžiu, pavartotu tam tikra gramatine forma, – vadinamasis „eksplicitinis performatyvas““ (Zaikauskas 2000: 158).

Dar plg.: „Esamasis laikas žymi, kad veiksmas vyksta tik pačiu kalbamuoju momentu ir savo trukme nesiekia nei praeities, nei ateities. <...> veiksmas atliekamas pačiu veiksmažodžio ištartimu ar jo parašymu. <...> Šios reikšmės ypač būdingos pirmojo asmens formoms“ (DLKG 1996: 295t).

strategiją renkasi tokią, kad ji jam garantuotų sėkmingą ilokuciją – padėkos šnekos aktą⁴⁶. Pagal adresanto pasirinktą strategiją ilokucinį tikslą pasiekti padėkos raiška varijuoja nuo maksimalios (su eksplikuotais visais sintaksiniais esminio žodžio aktantais) iki minimalios (arba maksimaliai redukuotos, kai laisvos valentinių aktantų vietos užpildomos iš konteksto)⁴⁷ (plg. 22–31 sakinius).

22) *A. T. Aš dėkoju deputatams už sunkų ir tikriausiai nuobodų darbą, kaip sakė deputatas V. P.*

23) *Tėvynei pašaukus jie iš tų jaukių, jau savais tapusių lizdų grįžo atiduoti savo patirties ir meilės. Dėkoju Dievui už laimę pažinti vieną iš jų.*

24) *Č. J. Gerbiamieji kolegos, aš jums dėkoju. Noriu atkreipti dėmesį į naująjį Seimo leidinį „Seimo kronika“.*

25) – *O Garbingoji Tauta! Aš to net tikėtis nediršau, – apsidžiaugė Frodas, o Semas iš laimės tiesiog žado neteko. – Dėkoju tau, o Gildorai Inglorionai! – pasakė Frodas nusilenkdamas.*

26) *Ar ruošiate kokias nors reformas ir kaip jūs žadate atgavinti miestą ir kaimą? Dėkoju. L. M. S. Aš dėkoju už klausimą, bet, mano supratimu, tai visos Vyriausybės problema, o ne tik mūsų ministerijos.*

27) *Atsiprašau, kad taip vėlai skambinu, tikriausiai pažadinau? – blaškosi nuo minties prie minties Eva. – Ne, nepažadinai, – mėgina nuraminti ją Nora. – Dėkoju už pasitikėjimą, dėkoju, kad pakvietėte, bet... Bet aš nedirbsiu. Atleiskit, negaliu. – Dėl Laimos laiško? – Ne. Ne tik dėl jo...*

30) *Tokiu būdu tas klausimas palengvės ir, man atrodo, nebereikėtų jo kelti čia kaip nesuderinto. PIRMININKAS. Aš dėkoju. Ponas G. B. dar patikslina ir baigiam.*

31) *Metęs žvilgsnį į kabantį žalią Dvalino gobtuvą. Savo raudonąjį jis pasikabino šalia ir pridėjęs ranką prie širdies tarė: – Balinas, jūsų paslaugoms! – Dėkoju (plg. dėkui)! – atsakė visiškai apstulbęs Bilbas.*

Čia, kaip minėta, svarbu ne tiek valentiniai aktantai, kiek vadinamieji laisvieji nariai – modifikatoriai kaip padėkos intensifikatoriai (plg. 1–17, 19 sakinius). Pagal modifikatoriaus

⁴⁶ Apie padėkos raiškas ir adresanto strategijas plačiau žr. Ozóg (1982, 1992).

⁴⁷ G. Čepaitienė (2007: 182tt), skirtingai nei šio straipsnio autorė, atskaitos tašku ima komunikacinį padėkos pasakymų aspektą ir padėkos pasakymus aptaria pradėdama nuo maksimaliai redukuotų (*dėkoju, ačiū* ir pan.).

kategorinę raišką ir vietą padėkos esminio žodžio atžvilgiu turimi DLKT duomenys suskirstyti 1-oje lentelėje. Iš šios lentelės matyti, kad inversinė žodžių tvarka padėkos konstrukcijoje (*dėkoju nuoširdžiai; nuoširdžiai esu dėkingas; dėkui labai*) sudaro mažumą visų turimų pavyzdžių (6,6 proc., arba 53 atvejai iš 800), dar retesnė yra *nuoširdus, didelis dėkui* vartosena (3,8 proc. arba 30 sakinių iš 800)⁴⁸.

1 LENTELE. Modifikatoriaus raiška ir vieta greta padėkos esminio žodžio (EŽ)

Modifikatoriaus kategorinė raiška ir vieta EŽ atžvilgiu	Padėkos EŽ				Iš viso
	Veiksmažodis <i>dėkoju</i>	Būdvardis <i>dėkingas, -a</i>	Daiktavardis <i>padėka, -q</i>	Jaustukas <i>ačiū, dėkui</i>	
<i>nuoširdžiai</i> EŽ	112 (93,3 proc.)	246 (87,9 proc.)	–	229 (84,8 proc.)	587 (73,4 proc.)
EŽ <i>nuoširdžiai</i>	8 (6,7 proc.)	34⁴⁹ (12,1 proc.)	–	11 (4,1 proc.)	53 (6,6 proc.)
<i>nuoširdus, -ų</i> EŽ	–	–	–	30 (11,1 proc.)	30 (3,8 proc.)
<i>nuoširdi, -iq</i> EŽ	–	–	130 (100 proc.)	–	130 (16,2 proc.)
Iš viso:	120 (100 proc.)	280 (100 proc.)	130 (100 proc.)	270 (100 proc.)	800 (100 proc.)

3.2. 32–33-iaime sakiniuose matyti neutrali būdo modifikatorių vieta – tarp subjekto ir predikato (tarinio). Esamojo laiko pirmojo asmens forma (*dėkoju*) rodo, kad padėkos veiksmas atliekamas kalbėjimo momentu. Žodžių tvarkos atžvilgiu panašus yra 34-as sakiny. Tačiau čia vartojamas segmentinis rodiklis *tai* rodytų, kad subjektas (*aš*) yra ne tema, bet kontrastinė rema, panašiai kaip, tarkim, būtų sakinyje *Jums labai dėkoju aš* (o ne kas kitas) (plačiau žr. Holvoet 2003: 91t; dar žr. toliau). 35–38 sakiniai yra su numanomu vienaskaitos pirmojo asmens subjektu (*aš*). Jo pozicijoje pasakomi modifikatoriai yra pabrėžiami (*labai, labai* arba *labai labai*): vartojami, kad adresatas atkreiptų dėmesį ne į patį adresantą (*aš*) ar padėkos veiksmažodį (*dėkoju*), bet į pastarojo

⁴⁸ Remiantis P. Zborowskio (2005: 75tt) lenkų, švedų kalbų padėkos pasakymų tyrimu, teigtina, kad tai, jog adresantas vienaip ar kitaip žymėtą padėkos strategiją renkasi retai, yra (proto)tipiška.

Dar žr. 25 išnašą.

⁴⁹ Čia teikiami būdvardžio predikatyvo inversijos atvejai *nuoširdžiai esu dėkingas*.

kokybės ir kiekio⁵⁰ intensyvumą (plg. *labai*⁵¹ *didelė*⁵² *padėka*). Tai akivaizdu 37-ame sakinyje, kur tarp intonaciškai vienį sudarančių būdo (kiekio) modifikatorių (*labai labai*) ir predikato įsiterpia inversinis beneficento naudininkas (*jums*)⁵³. Panašiai galėtų būti interpretuojamas 38-as sakinytis: sakinio pradžioje vartojamas modifikatorius *nuoširdžiai* pabrėžia padėkos būdą ir kiekį (tariu dar vieną padėką), pasakomą jungtuku *ir (dėkoju ir už tai)*. Padėkos veiksmo būdas taip pat gali būti paryškinamas modifikatorių nukeliant po predikato arba dar toliau – į sakinio pabaigą. Tai matyti 39–42-ame sakiniuose (dar žr. 4 sakinį). Be to, 41–42-o sakinių padėką galima interpretuoti ir kitaip: adresantas pabrėžia ne padėkos intensifikatorių, pasakomą *širdingai / iš visos širdies*, bet patį veiksmą – *dėkoju* (plg. *tai dėkoju iš visos širdies*).

32) J. Š. *Gerbiamieji deputatai, **aš labai dėkoju** deputatui A. T., kuris atsiliepė į mūsų frakcijos parengtą nutarimo projektą. Tiesa, kai kurios nuostatos nevisiškai sutampa.*

33) H. K. *Gerbiamasis pirmininke ir gerbiamieji deputatai, **aš labai dėkoju** už suteiktą žodį. Norėčiau paaiškinti du dalykus.*

34) *Greitai prabėgtume visas veiklos sritis, nes kiekvienas tas žodis paliečia šimtus žmonių ir paliečia ištisas veiklos sritis bei šakas. **Tai aš labai dėkoju**, jeigu mes galėtume... Jūs tiesiog jeigu galėtumėt paklausti, ar nėra pastabų dėl šio papunkčio, aš būčiau labai dėkingas.*

35) – *Iš tikrųjų? – Garantuoju! Virėjos veidas nušvito, buvo įdomu stebėti, kaip širdgėla virsta didžiu džiaugsmu. – **Labai, labai dėkoju!** – ji padavė Helai šalmą ir raktelį. – Jūs mano angelas, – tarė ji, bet po to trumpam susimąstė. – O ar jūs mokate naudotis? – Turiu tokį namuose!*

36) *„Kaip jums negėda, jam juk skauda, jis verkia“ (vaikui pasidaro gaila siaubūno), ir išvalė krokodilui dantis. Krokodilas padėjo: „**Labai labai dėkoju tau**“. Žiūrėdamas filmuką vaikas gauna žinių apie tam tikrų gyvūnų bruožus, ypatybes (krokodilo letenėlės per trumpos, kad pats galėtų valytis dantis).*

37) *Gal galėtumėte mane išleisti? – Ką? Dabar? Darbo valandomis? Ką jūs galvojate? Griežtai draudžiu! – Kaip malonu. **Labai labai jums dėkoju.***

⁵⁰ Dar plg. DLKT sakinį: – *Liudmila, tai, ką dabar pasakei, yra labai vertinga detalė mano tyrimams. **Tūkstantį kartų tau dėkoju.** Ar iš tikrųjų esi įsitikinusi, kad tas žmogus nejuokavo? – Šimtu procentų ne!*

⁵¹ Plg.: DLKŽ.: *labai* – 1. nepaprastai, ypač; 2 didžiai, smarkiai; daug; 3. Tikrai, visiškai.

⁵² Plg.: DLKŽ.: *didelis* – 1. žymus savo apimtimi, dydžiu; 3. gausus, apstus; 4. smarkus, stiprus.

⁵³ Plg.: „Apskritai paėmus, labiau pabrėžiamos tos sakinio dalys, taip pat ir aplinkybės, kurios atkeliamos į sakinio pradžią arba, priešingai, nustumiamos į jo galą. Pavyzdžiui, *Saulės aš pasiilgau*. <...> Akcentuojamas žodis *saulė* – papildinys“ (Pikčilingis 2010: 195).

38) *Sprendžiant iš aukso svorio, akivaizdu, kad jūs gerokai patuštinote savo kišenes. **Nuoširdžiai** jums **dėkoju** ir už tai. Dabar darysime štai ką. Išsinuomosime laivą, nuplauksime į Šiaurę, surasime vaikus ir juos išvaduosime⁵⁴.*

39) *Mano tėvai, kurie auklėjo mane labai laisvai ir su meile (už ką aš jiems **dėkoju iš visos širdies**), už galvų susiėmė, kai, baigęs devynmetę ir sulaukęs vos aštuoniolikos metų, netikėtai pareiškiau jiems, kad esu priimtas dirbti.*

40) *Jo plieninė dvasia ir granito valia šiandien tapo jo kūnu ir simboliu prie šios karo mokyklos sienos. Jaučiu jūsų meilę ir **dėkoju** šeimos vardu **nuoširdžiai, noreikiškai „vėtriškai“** (plg. jaučiu jūsų meilę ir nuoširdžiai dėkoju šeimos vardu).*

41) *Ko gero, dabar galvojate, kaip tyliai nusigauti prie kelto, ar ne? – Galvoju, – prisipažino Frodas, – nors galvoti nėra ko – reikia eiti, ir viskas. **Dėkoju širdingai** jums už svetingumą! Nepatikėsite, misterī Kurmrausi, bet jūsų ir jūsų šunų aš trisdešimt metų bijojau. Be reikalo, žinoma.*

42) – *Kodėl neįsivaizduoju? Visą puikiausiai įsivaizduoju, gerbiamoji mm... – Meilė, – prisistatė moteris. – Ir **dėkoju iš visos širdies**. Patikėkite manimi, Meile! – Kodėl „patikėkite manimi“? – nustebo moteris. – Juk aiškių aiškiausiai pasakiau, kad jums tikiu.*

Analogiškai adresantas renkasi inversiją, kai nori atkreipti adresato dėmesį į savo dėkingumo būsenos intensyvumą ir dėkoja pasirinkdamas būdvardžio predikatyvo su *esu* konstrukcijas. Tada, kaip matyti iš 43–47-o sakinių, būdo modifikatoriai, skirtingai nei neutralios žodžių tvarkos 48–50-ame sakiniuose, pasakomi prieš tarinio jungtį, t. y. subjekto (aš) vietoje.

43) *„**Didžiai esu dėkingas** Dievui, kurio valia lėmė man visą mano gyvenimą būti siekimų žmogumi“.*

44) – *Kam tokiam esate sukūręs labai gražius laiptų turėklus? – Vaistininkui. Ir jam **labai esu dėkingas**. Tokia užsimezgė draugystė, kad jis net mano steigti meno darbų įmonę. Jo pavardės skelbti negaliu.*

45) *Algi, **nuoširdžiai esu Tau dėkingas** už tai, kad aplankei mane ligoninėje tuo metu, kai nuotaika tikrai buvo pakaruokliška. Ypač dėkingas esu Tau už paliktą knygą „Duoną ir debesis“.*

⁵⁴ Plg. DLKT sakinį: *Baigdamas, mielas p. Ž., dar kartą nuoširdžiausiai dėkoju už paguodos ir vilties žodžius Jūsų laiške.*

46) *Jau **nebe juokais esu dėkingas** anam saugumiečiui, kuris parodė, kad galima kitaip perskaityti raidę ir žodį. Tas galioja ir Dievo raštui.*

47) *Kai buvau maža, pažinojau tokią vieną bobą. **Labai jai esu dėkinga**. Ji buvo vardu Anelė, o ją šaukdavo „Mano Angele“, ir gal ji iš tikrųjų buvo ištremtas angelas, į gėrimų parduotuvę.*

48) *Apie pradžių man nesunku pasakoti – ji įsirežusi į gyvenimą. **Esu be galo dėkingas** savo tėvams. Jiems dėkingas už visas gyvenimo pamokas, įvykusias iki 20-ojo gimtadienio.*

49) – **Esu labai dėkingas** jums, ponija. Mes vis dar kylame. Manau, kurį laiką dar reikės skristi aukštyn.

50) **Aš iš visos širdies dėkingas** visam savo varganumui ir liguistumui, viskam, kas tik yra manyje netobula, dėl to, kad tai man palieka šimtus landų, pro kurias galiu pabėgti.

Dar labiau adresanto dėkingumo būsenos intensyvumas pabrėžiamas šaukiamuosiuose 51–54-ame sakiniuose, kur pačioje sakinio pradžioje vartojamas būdo *kaip* arba klausiamasis *koks, -ia* (plg. dar 55 sakinį).

51) *Taip, Jėzau... kai atėjo laikas kalbėti apie vaisius, Tu nutilai... **Kaip aš Tau dėkingas** už tai (plg. O kaip labai aš Tau dėkingas!)! Juk tikrai – viskas ką galiu – tai leisti Tau manyje išlaikyti savo Žodį⁵⁵.*

52) *Aš netikiu jokiais dievais. Aš tikiu Pasauliu. Taigi, mielas Pasauli, **kaip aš Tau dėkinga**, kad esu. Kad galėjau džiaugtis vaikystės vaivorykštės spalvomis.*

53) – *Turi omeny Jasperą? – susivokė Jolanta. – Malina, jis ne-į-ti-kė-ti-nas! Kai pagalvoju, kad galėjau ištekėt už Viktoro... **Kokia aš tau dėkinga** (plg. Labai aš tau dėkinga!)! Tik dabar sužinojau, kas yra tikras gyvenimas. Tiesiog jaučiu... – ... pavasarinio vėjo gūsj, ką? – užbaigėm abi su Eva.*

54) – *Nė neįsivaizduojate, **koks esu** jums **dėkingas**. – Nėr už ką. Man neįtikėtina patinka, kad jums visos dienos atrodo skirtingos, man jos visiškai vienodos.*

⁵⁵ Plg. dar DLKT sakinį: *Visi ypač pamilome Petro Cvirkos, Salomėjos Nėries bei kitų rašytojų kūrinėlius vaikams. **Labiausiai** esu mokytojai **dėkingas** už įskiepytą meilę knygai (plg. O labiausiai esu mokytojai dėkingas už įskiepytą meilę knygai!). Ši meilė, neišblėsusi iki šiol tolimesniame mano gyvenime buvo ypač svarbi, nes iš knygų teko išmokti tai, ko neišgirdau.*

55) – *Diana, baik, nekalbėk taip, aš myliu tave, tu man esi pati brangiausia, **aš esu taip dėkinga** (plg. aš esu tokia dėkinga) likimui, kad sutikau tave... – Zuzana apsiašarojo sakydama šiuos žodžius.*

Adresanto dėkingumo būsenos tęstinumas 56-ame sakinyje pabrėžiamas laiko modifikatorių (*ligi grabo lentos*) pasakant sakinio pabaigoje, t. y. iškeliant laiko aplinkybę iš įprastos jos vietos sakinio pradžioje. O 57–58-ame sakiniuose vartojami tipiški laiko reikšmės modifikatoriai (*visą gyvenimą, amžinai*⁵⁶) gali būti interpretuojami kaip būdo (plg. *be galo*⁵⁷ *dėkinga*). Atsižvelgiant į tai, visai įmanoma, kad padėkos intensifikatoriai, vartojami su būdvardžio predikatyvu, gali būti pasakomi ne tik pagal 43–47-o sakinių analogiją (*be galo, amžinai esu dėkingas*), bet ir pagal 56-ą sakinį, pavyzdžiui, *Aš tau esu dėkingas be galo, amžinai*, kur modifikatoriai *be galo, amžinai* turėtų sinkretinę: laiko („nuolat“) ir būdo bei kiekio („tikrai“; „labai“⁵⁸), reikšmę (dar plg. 59-ą sakinį). Sinkretinė reikšmė blokuojama, kai laiko modifikatorius sakinyje pasakomas (žr. 60–61 sakinius).

56) *Mano gyvenimo ratas apsisuko. Tai visų gražiausias mano knygos – tavo būsimos monografijos – puslapis... Aš myliu tave. Aš tau **dėkingas ligi grabo lentos** (plg. *visada / visą gyvenimą tau esu ir būsiu (liksiu) dėkingas*) ir mirsiu tavoje ir su tavim dar daug daug sykių... Tu mano Nora. Tu mano Heda, tu mano Barbora, tu mano Madam Bovari...*

57) – *Aš jai už tai buvau ir būsiu **visą gyvenimą dėkinga** (plg. aš jai buvau [esu] ir būsiu *be galo dėkinga*), – tvirtina Julija.*

58) *Taip šita mergina išmokė mane skaityti. Jos pavardė Uršulė Bakšinskaitė. Aš jai esu **amžinai dėkinga** (plg. aš jai esu labai / *be galo dėkinga*), dažnai už ją pasimeldžiu.*

⁵⁶ Plg. LKŽ_e: amžinas – 2. *nenustojantis egzistuoti*. 3. *visiškas, tikras, didelis*: Susirgo amžinai (*labai sunkiai*) Ps.

⁵⁷ Plg. LKŽ_e: galas – 5. *mažas kokio daikto gabalas: Davėm ir jam žemės galelį (sklypelį) bulbėm pasisodint* Ėr. *Nesurūkyk, palik man galą [papiroso]!* Dbk. 8. *pabaiga*: Reikia klausyti nuo pradžios lig galiai Gmž. ^ *Be galo nebus galo* Upn.

FŽ_e: *be gālo* – 1. *labai*: *Be galo didelis rš. Be galo jis nori pralobti* Gs. *Pintardos tokios raibuotos, be galo (plg. daug) deda* Krž. 2. *ilgai*: *Rodos eičiau taip be galo* Varn.

⁵⁸ Plg. LKŽ_e: *labai* – 1. *nepaprastai, ypatingai*: *Jis man labai geras* J. Jabl. 2. *smarkiai; daug*: *Vakar labai privargau* J. Jabl.

59) *Noriu, kad šiam laiškui nebūtų kliūčių Jus pasiekti. Būsiu **be galo** (plg. *visada; labai*) ir **iš širdies** (plg. *nuoširdžiai*) **dėkingas** už man parūpinimą ir toliau Lietuvos filosofinių leidinių, nes dabar jų gavimas labai pasunkėjęs. Visi geri linkėjimai Jums ir Žmonai⁵⁹.*

60) *Kaip ten įvyktų, ar pasisektų man ištrūkti iš Europos, ar ne, Jums **visada** būsiu **be galo dėkingas** už jau dabar padarytus žygius mano reikalui. Atleiskite, kad ir aš esu vienas iš tų, kurie savo prašymais duziniu Jums galvą, bet padėtis yra tokia.*

61) *Kartais toks išsikalbėjimas mane sukrečia iki ašarų. **Kartais** savo pašnekovui **jaučiuosi be galo dėkinga** ir dar labiau – skolinga, nes gavau neįkainojamą atvirumo dovaną.*

Tada, kai dėkodamas adresantas pabrėžia pačią dėkingumo būseną, pats būdvardžio predikatyvas (*dėkingas, -a*) pasakomas inversiškai, t. y. prieš tarinio jungtį (žr. 62–63 sakinius; plg. 43–47 sakinius). Kai inversiškai pasakoma dėkingumo būseną yra išskirtinė, tai reiškama taip, kaip matyti 64–66-ame sakiniuose: būdo modifikatoriai vartojami būdvardžio predikatyvo prepozicijoje arba postpozicijoje (plg. 42 sakinį).

62) *Mes su ja maloniai pasikalbame apie vaikystės išdaigas ir dabartinį nelengvą pensininko gyvenimą. **Dėkingas esu** ir savo žmonai Elenai, sūnaus Gintauto šeimai.*

63) *Šią operaciją, matyt, atliks jau kita karta, pati neįsipainiojusi į kompromisinius ano istorinio laiko žaidimus. **Dėkingas esu** Jums už recenziją – už pagyrimus, kurių ta knyga gal ir nenusipelnė, ir ypač už kritiką iš Vakarų kultūros taško.*

64) ***Labiausiai dėkingas esu** treneriui Z. V. ir savo tėveliui, kurie mane priverė nemesti šios sporto šakos, atkakliai treniruotis.*

65) *Juk aš nematydavau, kas ant lentos parašyta, žemėlapiu spalvų neskirdavau. Kai kurie mokytojai padėdavo. **Ypač dėkinga esu** istorijos mokytojai A. V.*

66) – *Mielasis daktare, – bylojo daktarė, – tarp mūsų daug mažiau prieštaravimų, nei jūs manote. Juk ir aš myliu jį. Juk ir man gaila jo kaip jums. O **dėkinga jam esu daugiau** nei jūs (plg. *O dėkinga jam esu labai; labiau, nei manote*). Be jo neturėčiau čia tokios geros vietos.*

⁵⁹ Plg. dar DLKT sakinį su *dėkoju*, kur neutralioje vietoje einantis jo modifikatorius yra pabrėžiamas: *Paskutinė kvailė, tikėjau, kad dar atsigaus. Tik, kai kunigas paskutinį patepimą davė, supratau, kad jau viskas. Tada buvo likusi savaitė. Ir **be galo** (plg. *nuolat; ypač; daug*) **dėkoju** Dievui, kad buvo man užrišęs akis, kad padėjo eiti iki galo... Begalinis ačiū seselei Nijolei, kuri kasdien ateidavo perrišti Nijolei žaizdos.*

Kaip minėta, padėka reiškiamą ir veiksmažodiniu daiktavardžiu *padėka* su modifikatoriais, kurie turimuose DLKT pavyzdžiuose vartojami tipiškai – prepoziciciškai (*nuoširdi padėka*). Iš 67–74-o sakinių matyti, kad *padėka* eina pasakyto arba numanomo esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens veiksmažodžio valentiniu aktantu – subjektu arba tiesioginiu objektu, kuris 67–71-ame sakiniuose, skirtingai nei 72–74-ame sakiniuose, pasakytas inversiškai.

67) *Dabartinėmis sąlygomis ji viena iš svarbiausių šlovingo atminimo nešėjų ir puoselėtojų. Jai tenka⁶⁰ didžiausia padėka, kad senajame Lietuvos krašte išliko vienokia ar kitokia pačios sampratos „Lietuvos žydai“ perspektyva.*

68) *Ne vien a. a. O. Š. gelbėjo žydų gyvybes, bet ir kiti lietuviai, ne vieną mane, bet ir daugiau. Jiems visiems priklauso mano nuoširdžiausia padėka* (plg. *mano nuoširdžiausia padėka priklauso jums visiems⁶¹*).

69) *Čekai, konkurso organizatoriai, kurie vienintelius kauniečius atleido nuo būtino muzikinių varžytuvių nario mokesčio. Visiems jiems – nuoširdžiausia padėka!*

70) – *Kaip laikaisi? – Normaliai, – neutraliu tonu atsiliepė Geraltas. – Net pusantrą reikalo sugebėjau prasukti. – Už vaiką – ypatinga padėka* (plg. *už vaiką yra / tenka ypatinga padėka; ypatinga padėka [yra] už vaiką*), – linktelėjo Vesemiras.

71) *Universiteto prorektoriui prof. P. Z., geranoriškais patarimais nuoširdžiai padėjusiems tobulinti monografijos rankraštį. Išskirtinę padėką reiškiu tiems, kurie padėjo šią knygą techniškai parengti* (plg. *reiškiu išskirtinę padėką tiems, kurie padėjo*).

72) – *Kad Centras veiktų, vien gerų norų ir entuziazmo nepakanka. Mūsų iniciatyvos ir programos nebūtų įgyvendinamos be rėmėjų. Nuoširdžiausia padėka jiems visiems. – Pasakoja centro vadovė K. O. P.* (dar plg. 8 sakinį)

73) *Prieš trejus metus Kauno medicinos universiteto klinikose buvau gydytas dėl išeminės ligos. Jaučiu gilią padėką gydytojui kardiologui A. S., tada padėjusiam man išsikapstyti iš sunkios širdies kraujagyslių trombozės ligos.*

74) *Reiškiu* (plg. *tariu, sakau*) *nuoširdžių padėką* visiems savo draugams, kolegoms už atvirumą, tiesumą, išsakytas idėjas ir norą bendradarbiauti.

⁶⁰ Plg.: LKŽ₂: tikti – 9. *pasitaikyti, būti*.

⁶¹ Plg. DLKT sakinį su neutralia žodžių tvarka: *Apskritai visiems, kurie moraliai parėmė ir kitaip padėjo išleisti šią „bylą“.* **Atskira padėka priklauso** mano žmonai Birutei ir vaikams Aistei, Monikai, Donatui, supratingai leidusiems savaitgaliais tūnoti bibliotekoje arba nekreipti į juos dėmesio.

Reta išimtis 75-as sakinys, kur inversiškai vartojamas nederinamasis daiktavardžio *padėka* modifikatorius (*padėką širdžių*) galėtų būti žymimas ir derinamuoju (*priimki padėką širdingą / nuoširdžią*).

75) *Viešpatie, priimki padėką mūs širdžių* (plg. *priimki mūsų širdžių padėką; priimki padėką širdingą!*) *Koks garbingas pašaukimas nešti kitiems šviesą ir meilę, skelbti Viešpaties Žodį, gyventi su Juo ir Jame.*

Jaustukai *dėkui, ačiū* „nepavadina ilokucinės jėgos“, bet dar aiškiau nei *dėkoju* „rodo ilokucinę jėgą“ (Zaikauskas 2002: 91; plg. Čepaitienė 2007: 191). Iš 76–87 sakinių aiškėja, kad performatyviajam veiksmažodžiui ir (arba) predikatiškai vartojamam *dėkingas, -a* artimi *ačiū, dėkui* vartojami pagal anksčiau aptartų sakinių analogiją. Įprastą vietą pakeitęs modifikatorius arba padėkos jaustukas yra pabrėžiamas (žr. 83–86 sakinius). Pavyzdžiui, 85-ame sakinyje vartojamas inversinis modifikatorius (*širdingai*) pabrėžia padėkos, pasakomos jaustuku *ačiū*, intensyvumą (t. y. *ačiū* (ne bet kaip, bet) *širdingai*), o 86-o sakinio modifikatorius (*labai*) vartojamas po jaustuko (*dėkui*) dėl to, kad pastarasis yra išskiriamas, taip kaip 87-ame ar 78–82 sakiniuose neutralioje vietoje pasakomas modifikatorius *labai* ir pan. Galiausiai 88-ame sakinyje matyti prepoziciškai (*labai*) ir postpoziciškai (*iš visos širdies*) vartojami jaustuko *ačiū* modifikatoriai, kurie, reikšdami skirtingą padėkos intensyvumą, yra pabrėžiami, t. y. neutrali žodžių tvarka (*labai ačiū*) yra žymėta.

76) *Vienu trūktelėjimu jis nuplėšė narvo spyną, atidarė mažas dureles ir iškėlė žmogutį. – Nuolankiausiai dėkui* (plg. *nuolankiausiai dėkoju!*) – *tarė mažylis ir nusilenkė berniukui. – Gal galėtumėte pakelti mane iki spynos?*

77) *Galiu teigti, kad mano šeimyninis gyvenimas susitvarkė. Ruošiausi daug metų tam žingsniui, tačiau vieną kartą reikėjo jam ryžtis. Todėl labai nuoširdžiai ačiū* (plg. *labai nuoširdžiai dėkoju*) (plg. 59 sakinį).

78) *Vairavo Bekas. – Jaučiau, kad geriau likti namie. – Taigi labai tau dėkui už rūpestį* (plg. *taigi labai tau dėkoju / dėkingas už rūpestį*), – *pasakė Krisas, apsimesdamas įsižeidusiu. – Nedrįstu nė pagalvoti, kas būtų atsitikę, jei būčiau buvęs vienas.*

79) – *Kaip gerai, kad atsiliepėt jūs, – pro ašaras nusišypso Vaira. – Aš dar būčiau nesusioaldžiusi, iškoneveikusi ją ir viską sugadinusi. **Dėkui** jums, Klausai, **labai labai** jums **dėkui**. Klausas tik linkteli ir išeina⁶².*

80) *Bet kai dabar močiutė Gison atsistojo priešais jį ir su jai būdingu orumu tarė: „**Iš širdies dėkui** už gražias mišias (plg. iš širdies dėkoju už gražias mišias), pone klebone!“*, jis dar nuožulniau paguldė savo galvutę ant peties ir tik skėstelėjo rankomis.

81) *Da neužmiršes... Melioracija? Taip nieka i nier, nie kuokiuos giminies? – Ten nėra. Yra brolis, bet jis kitur gyvena... Jau jums **taip dėkui** (plg. jau jums taip (labai) dėkoju; taip (labai) dėkingas), kad nežinau. Tikrai, stebuklas, pats Dievas jus atsiuntė. Kaip dabar aš jums atsilyginsiu? – Martyno ranka jau kilo prie švarko kišenės, bet staiga.*

82) *O šauksmo to turinys taigi toks: – Mat kaip Tu, Dieve, viską matai, kaip Tu viską matai ir kaip supranti. **Kaip dėkui, kaip ačiū** (plg. Kaip / taip (koks / toks) dėkingas, kaip / taip (koks / toks labai) dėkingas!)! Matei Tu tą mano apuoką. Taigi tikrai, tai tikrai iš tikrųjų nei jis ten sekmadieniais dirbdavo, nei ką.*

83) *Kalendoriumi, ir „M – vieno“ rašiklis, ir „M – vieno“ lipdukų kolekcija. – Valio valio! – Valio valio valio! Noriu palinkėt tau geros gražios dienos. – **Dėkui labai** jums. – Ačiū ir tau. Tuo tarpu Deimante? – Taip. – Jeigu pasigarsinsi radiją, tai žinok, kad daina, kuri dabar skambės m viene – yra skiriama būtent tau. – Gerai. **Dėkui labai**. – Ačiū tau. Iki.*

84) *Šiuo atveju vėl Agnė užsidirba tašką. Yra du – nulis, ir Agnė tau, kaip jau esu minėjęs, atitenka Lumene produktų rinkinys. – **Dėkui labai**. – Dėkui ir tau. Geros, gražios dienos. Tuo tarpu Svetlana? – Taip. – Jeigu pasigarsinsi radiją, tai daina skambės būtent tau, gerai? – Dėkui.*

85) – *Gal iš tikro duokit, panėšėsiu kiek. – Ačiū, **ačiū širdingai**. Sakau, kad mes, laukininkai, įpratę. O tamsta, jaučiu, ne žemės knisėjas. – Iš ko jaučiat? – Iš balso. Iš ko gi daugiau?*

86) *Ministrę ir svarstyti toliau biudžeto projektą, suteikti žodį Biudžeto komisijos pirmininkui, frakcijoms, komisijoms ir taip toliau. Sutinkate? **Tai⁶³ dėkui labai** (plg. tai dėkoju labai). E. K. Ačiū jums. PIRMININKAS. Prašau į tribūną gerbiamąjį Biudžeto komisijos pirmininką A. R.⁶⁴*

⁶² Dar žr. panašiai pabrėžiamą labai DLKT sakinyje: *Šeiminkė vėl nedrąsiai pravėrė duris ir ant stalo padeda garuojantį valgymą. – Dėkui, **labai dėkui**. Dar nelabai gi norėjau, – dėkoja mokytojas mieguisto vaiko akimis.*

⁶³ Plg. LKŽ.: tai – 1. žodžiui, junginiui ar sakiniui pabrėžti, išskirti: Kisieliu virdavo tai katile LKT340(Krd). 2. daikto ypatybės ar veiksmo intensyvumui pabrėžti: Tai nusisekė – kaip šuniui botagas! Plm.

⁶⁴ Dar plg. DLKT sakinius, kur tai pabrėžia dėkui, dėkoju: – *Et, dėl šito problemų nebus! – regis, lengviau atsipūtė bosas. – Tik su Karidze reikės laiką suderinti, bet čia jau smulkmena... – **Tai dėkui**. Gal galiu eiti? – Benas palengva atsistojo. – Žygiuok, per pietus pasikiviesim...*

87) *Ir mes tikimės, kad kiekviena proga jūs demonstruosite, kad saugumas visiškai nenori „Naująją romuvą“ pasmaugti. – Jei taip, **tai labai dėkui!** Aš, žinoma, labai suinteresuotas, kad didėtų „Naujosios romuvos“ prenumeratorių skaičius. Ir džiaugiuos, kad visi ją užsiprenumeravote⁶⁵.*

88) *Pagaliau ovacijos pamažu nuščiūva, žmonės atsisėda į vietas, ir čekų mokslininkas drebančiu balsu taria: – **Labai jums ačiū, mano bičiuliai, ačiū iš visos širdies.** Nusilenkia ir nueina prie savo kėdės.*

Tiriama DLKT medžiaga leidžia manyti, kad tais atvejais, kai jaustukai *dėkui, ačiū* (gali būti) interpretuojami daiktiškai, jie tampa artimi daiktavardžio *padėka* su derinamuoju modifikatoriumi konstrukcijoms⁶⁶. Pavyzdžiui, 89-o sakinio *labai ačiū* panašus į 69–70-ame sakiniuose vartojamas padėkas, pasakomas daiktavardžio konstrukcija (*ypatinga / nuoširdžiausia padėka*), o 90–92-o sakinių artimas 74–75-ame sakiniuose predikato objektu einančiam *padėka* su modifikatoriumi. Tai teigiant, aiškėja *nuoširdus dėkui* vartosenos priežastys 93–96-ame sakiniuose: daiktavardiškai suvokiamas *dėkui* eina su juo nežymėta gimine derinamu būdvardžiu. Atsižvelgiant į tai, galima paaiškinti ir kitas adresanto pasirinktas vartoti *nuoširdus dėkui, didelis ačiū* ar panašias raiškas, pavyzdžiui, 97–99-ame sakiniuose.

89) *Visi artimieji, draugai liko Lietuvoje. Aišku, ilgainiui ir čia susirandi pažįstamų, draugų. Nepažįstami žmonės labai daug padėjo. Už tai jiems – **labai ačiū!** Šiuo metu jie man kaip antroji šeima.*

90) *Pasirodė tėvelis. Su didele gražiai žylančia patriarcho barzda, tvirto įdegusio kūno, atrodė amžinas. Pats vedė ekskursiją. „...**Sakau labai ačiū** (plg. *sakau didelę padėką*) savo naujajam tėvui. Niekada neįėjau, kad jis netikras tėvelis“, – praslinkus dovidešimtmečiui sakė dukra Jolanta.*

91) – *Taigi jums turiu būti dėkinga, kad tenka tąsyti po šitą Dievo užmirštą užkampį! – nusikeikė ji. – Na, tai **tariu labai ačiū. Baisiausiai ačiū.** – Mums? – pasitiksino Sierakailė.*

PIRMININKAS. *Aš vis dėlto noriu perspėti, kad jūs neklausiat pranešėjo, taip? V. B. Svarstome, taip. PIRMININKAS. **Tai dėkoju** geriamajam N. R. Jis yra teisus sakydamas, kad negavo po pirmojo svarstymo pataisų.*

⁶⁵ Dar žr. DLKT sakinį, kur *tai* pabrėžia modifikatorių *labai labai*: *Mandagiai atsiprašė neturįs pinigų, o šoferis dar mandagiai pasakė, kad jam pinigų ir nereikia, vis tiek vienas ir tuščias važiavo. – **Tai labai labai dėkui,** – atsakė vaikas, ir namo jis grįžo šįsyk ne taip vėlai.*

⁶⁶ Plg. J. Pikčilingio nuomonę 43 išnašoje.

92) *Autorius jums, kaip aktoriui, būtų dėkingas, – pasakiau kaip tik galėdamas ramiau. – Kas man iš tos padėkos? **Dėkui nešk Vaitiekui**⁶⁷... (plg. padėką nešk Vaitiekui) Aš norėčiau, kad jūs parašytumėt Lubiui.*

93) *Lietuvių kalbą iki šiol iš pagrindų ugdė lietuviai kalbininkai, ir jiems už tai **priklauso mūsų visų nuoširdus ačiū** (plg. priklausau mūsų visų nuoširdi padėka). Jų dalyvavimas vystant kalbą bus ne mažiau svarbus ir ateityje. Būtų nesusipratimas, jeigu jie šiuo darbu mažiau domėtųsi ar net visai jį apleistų.*

94) *Veržiasi tuoktis net kitų miestų gyventojai, meilę bei ištikimybę Baltajai gulbei neseniai iš naujo prisiekė ir kauniečiai (už tai jiems – **nuoširdus dėkui**) bei miesto meras, sukritikavę valdžios kuluaruose pasigirdusius ketinimus Civilinės metrikacijos biurą iškelti į kitą miesto vietą“.*

95) *Dabar – taip tragiškai – Leonidas. Jūsų žodžius perskaičiau pavėluotai. **Pavėluotas ir mano nuoširdus ačiū** (plg. pavėluota ir mano nuoširdi padėka).*

96) *Tad mielajam V. A. D. **mano nuoširdus dėkui** (plg. V. A. D. [tenka / yra (skirta)] mano nuoširdi padėka; mielajam V. A. D. skiriu nuoširdžių padėką⁶⁸). Tai talentingo žmogaus rašinys. Norėčiau daugiau apie jį žinoti.*

97) *Užmokyklinę veiklą paremia dori verslininkai, tačiau kuris gi nori tai daryti, jei iš to jokios reklamos, tik **nuoširdus ačiū** (plg. iš to nėra jokios reklamos, tik [yra] nuoširdi padėka)?.. Ne, dar yra entuziastų, kurie, nekreipdami dėmesio į nepriteklis, organizuoja, vertina, siūlo...*

98) ***Ypač nuoširdų ačiū tariau** dukrai Laurenai (plg. ypač nuoširdžių padėką tariau dukrai; *ypač nuoširdžiai dėkoju tariau dukrai; ?ypač nuoširdžiai dėkingas tariau dukrai), ant mano ofiso vienos sienos parašiusiai: „Tėveli, prašau greičiau baigti rašyti knygą! Skubėk!!!“*

99) *Prieš keletą savaitių buvo čia pas mane į Grūtą kolūkiečiai suvažiuavę, padovanojo šautuvą ir **pasakė didelį ačiū**. – Už ką?*

⁶⁷ Dar plg. DLKT sakinį su daiktavardiškai vartojamu *dėkui*: Švediška *pasakė, kad man nelabai gerai galvoje. Ką padarysi! Take! kažkas labai panašaus į dėkui.*

⁶⁸ Plg. dar DLKT sakinius: Redaktorei G. G., kuri ne tik kvalifikuotai suredagavo ir sutvarkė rankraštį, bet parodė didelį dėmesį knygai išleisti. **Padėkos žodžius skiriu** savo žmonai Maniai, kuri nuolat palaikė mane doasiškai ir kantriai, daugybę kartų ranka perrašinėjo rankraščio variantus, sūnui Markui, ypač dukrai.

Paskutinį savo padėkos žodį skiriu savo dviem dukroms, kurios dalį kelio buvo mano bendrakeleivės, ir savo žmonai Susan – dėl jos meilės gyvenimui ir literatūrai buvo verta keliauti.

Žinoma, DLKT esama ir tokių, kaip 100–102-as sakiniai, kur konstrukcija *nuoširdus / didelis dėkui* galėtų būti keičiama į veiksmažodinę *nuoširdžiai / labai dėkoju* ar pan. Tačiau, matyt, kalbėtojo pasirenkama neatsitiktinai.

100) *Moksleiviams dvasinės stiprybės suteikė V. A. vadovaujamo Vilniaus universiteto dainų ir šokių ansamblio labdaros koncertas. Dar kartą **nuoširdus dėkui** (plg. *nuoširdi padėka* vs. *nuoširdžiai dėkoju / dėkui*) Jums, mielieji bičiuliai. Daug padėkos žodžių pelnė UAB „INMEDA“ kolektyvas, talkinęs renginiuose Vilniuje.*

101) *Gavau Tavo mielą laiškutį, o Tau tik dabar, atbloškusi knygas buhalterines bei kitus popiergalius į šoną, noriu nors keletą žodžių parašyti. Pirmiausia **didelis dėkui** (plg. *didelė padėka* vs. *labai dėkoju / dėkingas / dėkui*) už gražų ir mielą laiškutį. Džiaugiuosi, kad Tau pas mamą gera, kad Tave lepina, kad Tu taisaisi.*

102) *Tačiau, asmeniškai susipažinęs, aiškiai matau, kad esi žmogus doras ir garbingas, ir jei ką sakai, tai ir tiki, o už tai ir **didelis ačiū**. Duok Dieve ir dar susitikti, gal net ir pas mus, karčių krienų krašte?*

3.3. Atskaitos tašku imant lietuvių kalbos padėkas matyti, kad negausiuose LINGUEE vertimuose iš lietuvių kalbos yra vartojamos raiškos *labai dėkoju, labai dėkingas, labai ačiū*, kurių tik viena, kaip matyti 103-ame sakinyje, yra inversinė. Aptariamoji *ačiū labai* konstrukcija išversta į anglų kalbos *thank you very much* ir vokiečių kalbos daiktavardiškąją *vielen Dank* konstrukciją. Padėkos konstrukcijos su veiksmažodžiu *dėkoti* ir prepoziciniu modifikatoriumi (*labai dėkoju, noriu labai padėkoti*) išverstos į anglų kalbos padėkas, reiškiamas veiksmažodžiu, būdvardžiu arba jaustuku (*I sincerely thank; I am appreciative; thank you very much*) (žr. 104–106 sakinius) bei vokiečių kalbos veiksmažodines (*ich danke sehr*), būdvardines (*sehr dankbar*) ir daiktavardines (*vielen / herzlichen Dank*) konstrukcijas (žr. 107–109 sakinius)⁶⁹. Lietuvių kalbos *didelė padėka* verčiama daiktavardinėmis anglų ir vokiečių kalbos konstrukcijomis (*eins großes Dankeschön; a big „thank you“*), o *labai ačiū* – į anglų kalbos *thank you very much, many thanks* arba vokiečių kalbos *ich bedanke, möchte herzlich danken; vielen / herzlichen Dank* ar pan. Ir atvirkščiai: negausūs LINGUEE duomenys rodo, kad anglų kalbos padėka su veiksmažodžiu (*I thank you very much*) verčiama lietuvių kalbos performatyviuoju *dėkoju* (žr. 110 sakinį), *thank you very much* – į sinonimiškus lietuvių kalbos *labai dėkoju, labai ačiū*; vokiečių kalbos veiksmažodinė *ich danke schön* konstrukcija susijusi su lietuvių kalbos *labai dėkoju*, o daiktavardžiu žymima padėka (*ein*

⁶⁹ Dėl nedidelio LINGUEE pavyzdžių kiekio sakinių, kur vartojamos vienos ar kitos padėkos raiškos, jų skaičius nedetalizuojamas.

herzliches Dankeschön) – su lietuvių kalbos daiktavardine (*didelė padėka*) arba veiksmažodine (*nuoširdžiai dėkoju*) raiška; *danke sehr* verčiamas kaip *labai dėkoju / dėkingas / ačiū*. Taigi turimi menki vertimų duomenys leistų kalbėti apie tipišką abipusę padėkos raiškų su veiksmažodžiu, daiktavardžiu, jaustuku atitiktį atskirose kalbose (t. y. *labai dėkoju* ↔ *I thank you very much; ich danke sehr; didelė padėka* ↔ *a big „thank you“; vielen herzlichen Dank; labai ačiū* ↔ *thank you very much; danke sehr*) ir (ar) kitas galimas raiškų koreliacijas (plg. dar 11–17 sakinius), bet nepatvirtina nagrinėtų kalbų žodžių tvarkos įtakos lietuvių kalbos inversinei padėkos raiškai.

103) *Negalime leisti, kad po tokio ilgo 7-ojo straipsnio analizavimo proceso valstybinis regulatorius galėtų pasakyti „Ačiū labai už jūsų nuomonę, bet aš liksiu prie savo metodo“ ir paprasčiausiai elgtis taip, tarsi nieko nebūtų nutikę.*

... we cannot accept that, having been through the very lengthy Article 7 review process the notifying national regulator can say ‘thank you very much for your point of view, but I prefer my approach’.

... es kann nicht angehen, dass die notifizierende nationale Regulierungsbehörde nach einem sehr langwierigen Überprüfungsverfahren nach Artikel 7 einfach sagen kann: „Vielen Dank für Ihren Standpunkt, aber ich bevorzuge meinen eigenen Ansatz“.

104) [Isipareigojimą] šiandien dar sykį pakartojo Komisijos narys K. De Gucht ir **nuoširdžiai dėkoju** jam už jo rūpinimąsi.

... which was today reiterated by Commissioner De Gucht and I sincerely thank him for his care.

106) Už tai **nuoširdžiai dėkoju**.

... and for that I am most warmly appreciative.

106) **Labai dėkoju**, ponia Pirmininke, ir labai ačiū visiems šioje diskusijoje kalbėjusiems nariams.

Thank you very much, Madam President, and thank you very much to all the Members who have spoken during this debate.

107) **Labai dėkoju** visiems už paramą ir norėčiau prisijungti prie Renate Weber ir kitų šešėlinių pranešėjų ir **padėkoti** Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komiteto sekretariatui ir visiems patarėjams.

Ich danke Ihnen sehr für all Ihre Unterstützung und möchte mich dem Dank von Renate Weber und den anderen Schattenberichterstattern anschließen, den diese dem

Sekretariat des Ausschusses für bürgerliche Freiheiten und allen Beratern ausgesprochen haben.

108) *Žinoma, labai dėkoju, Parlamentui už šiandienos diskusijas.*

Ich bin dem Parlament natürlich sehr dankbar, dass wir heute diese Aussprache geführt haben.

109) *Pirma, labai dėkoju mūsų dviem kolegoms Parlamento nariams iš Biudžetų komiteto.*

Zunächst herzlichen Dank an unsere beiden Kollegen aus dem Haushaltsausschuss.

110) *I thank you very much for all your support.*

Labai dėkoju visiems už paramą.

APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

Išnagrinėjus 800-us DLKT pavyzdžių, kur *dėkoju, dėkingas, -a, padėka, -ą, dėkui, ačiū* vartojami su prepoziciniais ir postpoziciniais modifikatoriais, matyti, kad dabartinėje lietuvių kalboje *dėkui labai* vartojamas pagal *dėkoju labai, labai esu dėkingas* analogiją, t. y. kūrybingai ir kompetentingai pasirenkant žymėtą padėkos raiškos strategiją. Taigi inversinis *dėkui labai* yra toks pat tinkamas vartoti, kaip ir kiti stilistiškai žymėti raiškos atvejai. Inversinę žodžių tvarką padėkos konstrukcijoje adresantas renkasi retai (6,6 proc. visų atvejų, arba 53 pavyzdžiai iš 800).

Žodžių tvarkos ir aktualiosios sakinio skaidos atžvilgiu ištirtoji medžiaga leidžia sudėlioti tokias padėkos raiškos koreliacijas. Neutralios žodžių tvarkos (in)tranzityviniuose sakiniuose tipiškas vardininku žymimas subjektas (*aš*) atliepia nežymėtą temą, kuri susijusi su vadinamojo inherentinio temiškumo principais: skirtingomis gyvumo, agentyvumo, apibrėžtumo, temiškumo ir pan. vertėmis (*Aš nuoširdžiai dėkoju Jums / esu nuoširdžiai dėkingas už pagalbą; Aš tariu Jums nuoširdžią padėką*). Pagal inherentinį temiškumą netiesioginis naudininko objektas (*Jums*) – antrasis po subjekto vardininko pretenduoja būti sakinio tema. Tada sakinio rema pasakoma netipišku subjektu – abstraktų daiktą žyminčiu daiktavardžiu ((=67) *Jai tenka nuoširdžiausia padėka; plg., Jums patinka klasikinė muzika*). Padėkos esminis žodis arba jo modifikatorius gali būti remizuojamas pasirenkant vartoti veikiamosios resp. neveikiamosios rūšies konstrukcijas (*Aš skiriu Jums nuoširdžią padėką resp. Jums skirta mano nuoširdi padėka*), šaukiamuosius sakinius ((=39) *Dėkoju širdingai jums už svetingumą!* (=53) *Kokia aš tau dėkinga!* (=82) *Kaip dėkui, kaip ačiū!*). Vartodamas inversinės žodžių tvarkos padėkos konstrukcijas, adresantas pabrėžia patį padėkos esminį žodį (*Dėkoju labai*), jo valentinį aktantą (*Jums* (o ne kam kitam) *labai dėkoju*) arba

modifikatorių (*Jums dėkoju* (ne bet kaip, bet) *nuoširdžiai*). Neutralios žodžių tvarkos atvejais kontrastingę remą rodo *tai* (*Tai labai, labai dėkui*).

Negausūs LINGUEE vertimai nepatvirtino nežymėtos anglų, vokiečių kalbos žodžių tvarkos įtakos žymėtai *dėkui labai* vartosenai lietuvių kalboje.

Žiūrint į aktualią dabartinės lietuvių kalbos vartoseną ir pasirenkamas skirtingas padėkos raiškos strategijas dėkingumo būsenai *resp.* veiksmui (ne)aktualizuoti (*esu labai dėkingas resp. labai dėkoju resp. labai dėkui*), manytina, kad adresantas *didelis / nuoširdus dėkui* vartoja daiktiškai suvokiamai padėkai aktualizuoti (plg., (=92) *Dėkui nešėk Vaitiekui*). Toks į daiktavardžiu pasakomo predikato argumento vietą „lendantis“ ekonomišką jaustuką *ačiū, dėkui* žymimas pagal daiktavardžio *padėka* pavyzdį: būdvardiškasis modifikatorius su *ačiū, dėkui* yra derinamas, t. y. parenkamas nežymėtosios (vyriškosios) giminės būdvardis (*didelė padėka resp. didelis dėkui*). Žinoma, yra kontekstų, kur konstrukciją *didelis / nuoširdus dėkui* galima gretinti ir su *labai / nuoširdžiai dėkoju*. Visgi manytina, kad tais atvejais, kai dėl kalbos ekonomijos, padėkos raiškos aktualizacijos skirtumų (ir) ar kitų priežasčių *ačiū, dėkui* sakinyje užima performatyviojo *dėkoju* arba predikatiškai vartojamo *dėkingas, -a* poziciją, jaustuko modifikatoriai yra (būtų) parenkami pagal pastaruosius (*labai / nuoširdžiai dėkoju, labai / nuoširdžiai dėkingas resp. labai / nuoširdžiai ačiū, dėkui*)⁷⁰.

⁷⁰ Plg.: „Padėkos jaustukai visada atlieka padėkos aktą, yra performatyvinio veiksmažodžio *dėkoju* konkurentai, galintys vienas kitą pakeisti bet kurioje situacijoje, tiek kalbant buitiniu stiliumi, tiek oficialioje aplinkoje“ (Čepaitienė 2014: 2).

ŠALTINIAI

- BLKŽ_e – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*: elektroninis variantas. Vyr. red. Danutė Liutkevičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015. Prieiga internete <http://bkz.lki.lt>.
- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Sudarė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centras. Prieiga internete <http://donelaitis.vdu.lt>.
- DLKŽ_e – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyriausiasis redaktorius Stasys Keinys, 7-as pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, XXVI, 969 p.; elektroninis variantas, 2015. Prieiga internete www.lkiis.lki.lt.
- FŽ_e – *Frazeologizmų žodynas*. Rengė: Irena Ermanytė, Ona Kažukauskaitė, Gertrūda Naktinienė, Jonas Paulauskas (redagavo), Zita Šimėnaitė, Angelė Vilutytė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001, XVIII, 886 p.; elektroninis variantas, 2015. Prieiga internete <http://lkiis.lki.lt/frazeologizmu>.
- LINGUEE – *Vertimų žodynas*: elektroninis variantas. Prieiga internete <https://lt.linguee.com/>.
- LKŽ_e – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2008). Prieiga internete www.lkz.lt.

LITERATŪRA

- Ambrasas V. 1982: Žodžių tvarka ir baltų kalbų sakinio tipo rekonstrukcija. – *Baltistica* 18(2), 100–118.
- Czachur W. 2006: Dankesformeln als kulturspezifisches Phänomen im Deutschen und Polnischen. – *Acta Philologica* 32, 17–32.
- Čepaitienė G. 2007: *Lietuvių kalbos etiketas: semantika ir pragmatika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Čepaitienė G. 2014: Padėkos raiškos galimybės. – *Bendrinė kalba* 87. Prieiga internete <http://www.bendrinekalba.lt/?87> (žiūrėta 2018 11 15).
- DLKG 1996: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. V. Ambrasas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Drukteinis A. 2009: Semantinės sakinių struktūros su sinkretinės reikšmės predikatais. – *Res Humanitariae* 6, 24–41.
- Girdenis A. 1996: *Taip šneka tirkšliškiai: Šiaurės žemaičių telšiškių tarmės tekstai su komentarais*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

- Gladrow W., Kotorova E. [Гладров В., Которова Е. Г.] 2015: Контрастивное изучение моделей речевого поведения. – *Жанры речи* 2(12), гл. ред. В. В. Дементьев. Саратовский государственный университет, 27–39.
- Gladrow W., Kotorova E. 2017: Kontrastive Untersuchung von Sprachhandlungsmustern. – *Zeitschrift für Slawistik: ZfSl* 62(3), 365–386.
- Griškevičienė A. 2008: Reminių lietuvių kalbos pagrindinių sakinio dalių perteikimas norvegų kalboje. – *Kalbotyra* 58(3), 25–34.
- Hilbig I. 2009: Lietuvių ir anglų prašymų strategijos ir mandagumas. – *Lietuvių kalba* 3. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviukalba/article/view/15/117> (žiūrėta 2018 11 15).
- Holvoet A. 2003: Aktualiosios skaidos problemos. – *Sintaksinių ryšių tyrimai*, red. A. Holvoet, A. Judžentis. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 79–98.
- Holvoet A. 2009: Argumentų hierarchijos ir gramatinės funkcijos. – *Gramatinių funkcijų prigimtis ir raiška*, red. A. Holvoet, R. Mikulskas. Vilnius: Vilniaus universitetas, Asociacija „Academia Salencis“, 1–36.
- Huber A. 2005: Danken heißt denken. – *Das Heft vom Danken*. Aug. 2005–Nov. 2005. Prieiga internete http://www.unterschleissheim-evangelisch.de/downloads/Vielseitig_08_-05.pdf (žiūrėta 2018 11 15).
- Jakaitienė E. 2010: *Leksikologija*. Vilnius: VU leidykla.
- KNK 1991: *Kaip nereikia kalbėti*, sud. D. Mikulėnienė. Vilnius: Mokslas.
- Kotorova E. 2013: Dankesbezeugung im deutschen und russischen Diskurs: soziokulturelle, pragmatische und sprachlich-strukturelle Aspekte. – *Zeitschrift für Slawistik: ZfSl* 58(4), 417–434.
- Kotorova E. [Которова Е. Г.] 2013a: Коммуникативно-прагматическое поле как метод комплексного описания способов реализации речевых актов. – *Томский журнал ЛИНГ и АНТЛ* 1(1), 58–67.
- KP2 (S3) 2009: *Kalbos patarimai 2. Sintaksė: Įvairūs dalykai* (S3), sud. R. Miliūnaitė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Kučinskaitė A. 1985: *Lietuvių kalbos etiketas*. Vilnius: Mokslas.
- Kučinskaitė A. 1990: *Lietuvių kalbos etiketas*. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslas.
- Kučinskaitė A. 2007: Kalbos etiketas. – *Lietuvių kalbos žinynas*, sud. P. Kniūkšta. Kaunas: Šviesa, 486–518.
- Labutis V. 1998: *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Lambrecht K. 1994: *Information structure and sentence form. Topic, focus, and the mental representations of discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LKG 1971: *Lietuvių kalbos gramatika 2. Morfologija*, red. K. Ulvydas. Vilnius: Mintis.
- Ożóg K. 1982: Podziękowania w polszczyźnie mówionej. – *Język Polski* 62(4–5), 259–266.
- Ożóg K. 1992. O niektórych aspektach semantyki zwrotów grzecznościowych. – *Polska etykieta językowa* [= *Język a kultura* 6], red. J. Anusiewicz, M. Marcjanik. Wrocław: Wiedza o Kulturze, 51–56.
- Pabrėža J. 2017: *Žemaičių kalba ir rašyba*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Pikčilingis J. 2010: *Stilistikos darbų rinktinė*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Searle J. R. 1976: *Sprechakte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Sližienė N. 1994: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas 1*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Sližienė N. 1998: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas 2(1)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Sližienė N. 2004: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas 2(2)*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Šukys J. 2003: *Kalbos kultūra visiems*. Kaunas: Šviesa.
- Šukys J. 2006: *Kalbos kultūra visiems*. Kaunas: Šviesa.
- Ulvydas K. 1955: Vienaskaitos įnagininko kilmės prieveiksmiai dabartinėje lietuvių kalboje. – *Mokslo darbai. Istorijos ir filologijos mokslų serija* 2, 20–63.
- Ulvydas K. 1957: Vienaskaitos naudininko prieveiksmėjimas ir prieveiksmiai su formantais – (i)ui, –i lietuvių kalboje. – *Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai*. Straipsnių rinkinys, 115–169.
- Ulvydas K. 2000: *Lietuvių kalbos prieveiksmiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Valeckienė A. 1998: *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vaskelienė J. 2015: Rašytinio teksto aktualioji sakinio skaida. – *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika* 17(1), 87–99.
- Wierzbicka A. 1972: Act of speech. – A. Wierzbicka, *Semantic primitives*. Frankfurt am Main: Athenäum Verlag, 122–149.
- Wierzbicka A. 1985: A semantic metalanguage for a crosscultural comparison of speech acts and speech genres – *Language and society* 1, 491–513.

- Wierzbicka A. 1987: *English speech acts verbs: a semantic dictionary*. Sydney: Academic Press.
- Wierzbicka A. 1991. Speech acts and speech genres across languages and cultures. – A. Wierzbicka, *Cross-cultural pragmatics. The semantics of human interaction*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 149–196.
- Wunderlich D. 1976: *Studien zur Sprechakttheorie*. Frankfurt am Main.
- Zaikauskas E. 2000: Leksinis, gramatinis bei pragmatinis performatyvumo pobūdis. – *Kalbotyra* 48(1)–49(1), 157–162.
- Zaikauskas E. 2002: Lietuvių kalbos performatyvų raiška. – *Baltu Filologija* 11(2), 79–96.
- Zborowski P. 2004: Einige Bemerkungen zur Semantik der Sprechhandlung Danken im Schwedischen, Polnischen, Deutschen und anderen Sprachen. – *Folia Scandinavica* 8, 155–167.
- Zborowski P. 2005: *Dankbarkeit vs. Höflichkeit und sprachliche Routine. Der Dankakt im Schwedischen verglichen mit Polnisch und Deutsch* [= *Seria Filologia Skandynawska* 11]. Poznań: Adam Mickiewicz University.
- Žirgulys A. 1962: Šis tas apie žodžių tvarką. – *Kalbos kultūra* 3, 10–14. Prieiga internete <http://www.bendrinekalba.lt> (žiūrėta 2018 11 15).

Gauta 2019 02 11

Priimta 2019 11 14

DIDELIS DĖKUI AND DĖKUI LABAI
IN THE MODERN LITHUANIAN (WRITTEN) LANGUAGE

Summary

The article deals with the question whether the thank-you constructions *dėkui (ačiū) labai, nuoširdžiai* (thank you very much, with all my heart) and *didelis, nuoširdus dėkui (ačiū)* (many, sincere thanks) are fit to use in the modern Lithuanian language. The thank-you constructions are addressed in a syntactic-semantic and thematic-rhematic structure aspect. The study relies on material gathered in the Corpus of the Modern Lithuanian Language (CMLL) by the Centre of Computational Linguistics of Vytautas Magnus University and the online translations dictionary LINGUEE.

Analysis of CMLL cases where the Lithuanian words for thanks, *dėkoju, dėkingas, -a, padėka, -q, dėkui, ačiū*, are used with prepositional and postpositional modifiers has shown that in the modern Lithuanian language, *dėkui labai* is used by the analogy of *dėkoju labai, labai esu dėkingas* (I am very grateful), which is to say by choosing a marked strategy of expression of thanks in a creative and competent way. The inverse *dėkui labai* is just as appropriate to use as other stylistically marked cases of expression. The addresser tends to choose an inverse order of words in a thank-you construction rarely (6.6proc. of all cases, or 53 cases out of 800).

In terms of word order and thematic-rhematic structure, the subject material allows mapping the following correlations of thank-you expressions. In (in)transitive sentences with neutral word order, the typical subject (*I*) that is marked by the nominative mirrors an unmarked topic, or theme, that is related to the principles of topicworthiness: different values of animacy, agency, definiteness, and so on (*Aš nuoširdžiai dėkoju Jums / esu nuoširdžiai dėkingas už pagalbą* (I thank you with all my heart / I sincerely thank you for your help); *Aš tariu Jums nuoširdžią padėką* (I am extending my sincere thanks to you)). When it comes to topicworthiness, the indirect object of the dative (*to you*) ranks second after the subject nominative to become the topic of the sentence. Then, the rheme of the sentence is expressed with a non-typical subject: a noun denoting an abstract thing (*Jai tenka nuoširdžiausia padėka* (Sincerest thanks go to her); cf., *Jums patinka klasikinė muzika* (You love classical music)). The keyword or modifier of gratitude can be turned into a rheme by choosing to use active resp. passive constructions (*Aš skiriu Jums nuoširdžią padėką* (I give you my sincere gratitude) resp. *Jums skirta mano nuoširdi padėka* (You have my sincere gratitude)), exclamatory sentences (*Dėkoju širdingai jums už svetingumą!* (I sincerely thank you for your hospitality!) *Kokia aš tau dėkinga!* (How grateful I am to you!) *Kaip dėkui, kaip ačiū!* (Thanks so much!)). By using inversely worded thank-you

constructions, the addresser accentuates the keyword of gratitude (*Dėkoju labai* (Thank you very much)), its valence actant (*Jums (o ne kam kitam) labai dėkoju* (Thank you (*and not someone else*) very much)) or modifier (*Jums dėkoju (ne bet kaip, bet) nuoširdžiai* (I thank you (*not just in any way, but*) sincerely)), much like in cases when the constructions *dėkoju labai* (thank you very much), *dėkingas esu labai* (I am very grateful), and so on. If the word order is neutral, the contrasting rheme is evidenced by the word *tai* (so) (*Tai labai, labai dėkui* (So thanks a lot)).

The limited number of LINGUEE translations have failed to confirm any influence an unmarked word order in the English or German language may have on the marked usage of *dėkui labai* (thank you very much) in the Lithuanian language.

Considering the actual usage of the modern Lithuanian language and the different strategies of expression of gratitude chosen to (non-)actualise the state *resp.* act of gratitude (*esu labai dėkingas* (I am very grateful) *resp.* *labai dėkoju* (thank you very much) *resp.* *labai dėkui* (many thanks)), the CMLL cases have revealed that the addresser uses *didelis / nuoširdus dėkui (ačiū)* (many/sincere thanks) to actualise gratitude perceived as a thing (cf. *Dėkui nešk Vaitiekui* (Give my thanks to Vaitiekus)). In an (in)transitive sentence, the economy-sized interjection *ačiū, dėkui* (thank you, thanks) that is trying to wiggle its way to replace a predicate argument expressed as a noun is marked after the example of the noun *padėka* (gratitude) with an agreement modifier: the adjectival modifier with *ačiū, dėkui* is agreed by choosing an adjective of an unmarked gender (masculine) (*nuoširdi / didelė padėka* (sincere/big gratitude) *resp.* *nuoširdus / didelis dėkui* (sincere/big thanks)). In some contexts, the construction *didelis / nuoširdus dėkui* (big/sincere thanks) can be contrasted with *labai / nuoširdžiai dėkoju* (thank you very much/sincerely). Still, one should believe that in cases when, owing to the economy of language, differences in the actualisation of the expression of gratitude, and/or other reasons, *ačiū, dėkui* in a sentence takes the position of the performative *dėkoju* or predicatively used *dėkingas, -a*, interjection modifiers are chosen on the basis of the latter (*labai / nuoširdžiai dėkoju* (thank you very much/sincerely), *labai / nuoširdžiai dėkingas* (I am very/sincerely grateful) *resp.* *labai / nuoširdžiai ačiū, dėkui* (thanks a lot/sincere thanks)).

KEYWORDS: thank-you construction, interjection, inverse order of words, thematic-rhematic structure, interlanguage communication.

LORETA VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

loreta.semeniene@lki.lt